

тема:

Вітання
Голови НААУ,
РАУ Лідії
Ізовітової
з нагоди Дня
адвокатури

с. 3

15 та 16 грудня
відбулося
чергове
засідання РАУ

с. 4

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за листопад –
грудень
2023 року

с. 10

Історія
адвокатури:
За соборність
і державність:
адвокат Сидір
Голубович
на чолі уряду
ЗУНР

с. 62

ЗМІСТ

Новини та події

Привітання голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової з Днем адвокатури.....	3
Вища школа адвокатури відзначає 8-річчя.....	3
15 та 16 грудня відбулося чергове засідання РАУ.....	4
Внесок на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування у 2024 році.....	7
Проблеми системи БПД обговорили в Омбудсмана.....	8

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за листопад — грудень 2023 року.....	10
---	----

Цікава тема

Л. Калмикова Медіація: модний тренд чи нагальна потреба?.....	32
--	----

Військове законодавство

В. Поліщук Питання віросповідання у контексті прав військовослужбовців та мобілізації під час дії воєнного стану.....	40
--	----

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

Цивільні справи

В. Шкварко

Обрання ефективного способу
захисту порушеного права
є запорукою успіху справи
щодо оскарження правочину45

О. Розгон

Щодо питання про факт досягнення
дітьми повноліття до ухвалення
судового рішення по суті спору
стосовно збільшення розміру
аліментів на дитину47

Земельне законодавство

К. Рибалко

Змушені війною: «земельні
можливості» ВПО та релокованих
підприємств54

Трудове законодавство

А. Андрушко

Огляд проєкту Закону України
«Про внесення змін до деяких
законодавчих актів України
щодо впорядкування надання
та використання відпусток,
а також інших питань»
від 27.12.2022 № 831359

Історія адвокатури

І. Василик

За соборність і державність:
адвокат Сидір Голубович
на чолі уряду ЗУНР (до 150-річчя
від дня народження Сидора
Голубовича та 105-ї річниці
проголошення ЗУНР)62

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
29.12.2023 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2023.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

З ДНЕМ АДВОКАТУРИ!

Дорогі колеги!

Другий рік поспіль ми відзначаємо День адвокатури в непростих умовах воєнного стану.

В умовах, коли обмеження конституційних прав людини поєднуються із необхідністю повноцінного забезпечення інститутом адвокатури права кожного на професійну правничу допомогу. В умовах, коли державні правоохоронні органи не здатні реалізувати підвищений запит суспільства на справедливість, натомість дозволяють собі ігнорувати гарантії нашої діяльності. В умовах, коли політики говорять про справедливе правосуддя і правову державу, водночас готують і приймають закони, які важко поєднати з принципами судочинства.

Усе це створює для професії адвоката-правозахисника нові виклики, які можна здолати лише силою свого характеру та відданістю ідеалам конституційної місії захищати права громадян.

Сьогодні ми разом переживаємо біль від утрат наших колег на фронті, підставляємо плече, якщо хтось

залишився без даху над головою, допомагаємо тим, хто через війну опинився в складних життєвих обставинах. І я вдячна всім вам за таку роботу!

Я бажаю миру, благополуччя сім'ям, віри у завтрашній день та скорішу перемогу нашої країни!

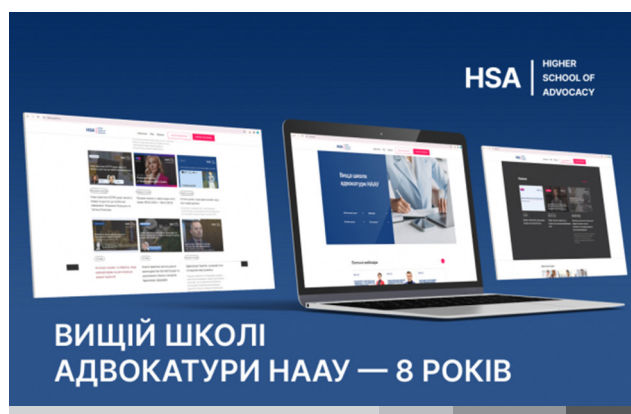
**З повагою,
голова НААУ, РАУ
Лідія Ізовітова**

ВИЩА ШКОЛА АДВОКАТУРИ ВІДЗНАЧАЄ 8-РІЧЧЯ

17 грудня виповнилося 8 років від дня утворення Радою адвокатів України наукового, освітнього та навчального закладу — Вищої школи адвокатури НААУ.

«За ці роки школа послідовно утверджувала свою основну місію — підвищення професійної кваліфікації адвокатів, — зауважила голова НААУ, РАУ, голова Експертної ради НААУ **Лідія Ізовітова**. — Сьогодні це потужна інституція, яка працює за найвищими міжнародними стандартами. Вітаю колектив з річницею створення. Переконана, що наша вища школа і далі робитиме вагомий внесок у розбудову інституту адвокатури та підтримання високих стандартів адвокатської професії».

Нагадаємо, Вища школа адвокатури сьогодні є адміністратором усього процесу підвищення кваліфікації

адвокатів, а також самостійно виконує функції одного з операторів, проводячи відповідні заходи.

«Навіть в непростих умовах карантину, воєнного стану, викликів у веденні професійної практики

*адвокати продовжують навчатись. Це є черговим підтвердженням міцності інституту адвокатури та професійності наших колег, — розповів директор Вищої школи адвокатури **Савва Кузьменко**. — Більше того, нам вдалось побудувати успішну співпрацю з програмою Ради Європи HELP, Міжнародною асоціацією адвокатів та іншими потужними як міжнародними професійними організаціями адвокатів, так і українськими правозахисними організаціями».*

Як оператор навчання Вища школа адвокатури продовжує процес підвищення кваліфікації адвокатів в умовах воєнного стану. Так, було проведено 726 заходів, в тому числі 675 акредитованих вебінарів, 25 відкритих лекцій та 26 публічних дискусій. Крім цього, як адміністратор ВША опрацювала 6974 заявки на проведення заходів з підвищення кваліфікації.

Також, за даними школи, цього року спеціальну підготовку пройшли:

— 1603 стажисти (адаптаційний курс у професію адвоката);

— 691 помічник адвоката (спеціальний курс-інструктаж введення в професію помічника);

— 197 адвокатів (спецкурс з підвищення кваліфікації у випадку поновлення права на заняття адвокатською діяльністю).

*«Силами невеликого колективу здійснюється без перебільшення титанічна робота. І ми пишаємось тим фактом, що нам удалось побудувати одну з найкращих у Європі інституцій з професійного навчання адвокатів, — говорить заступник голови НААУ, РАУ, член Експертної ради НААУ **Валентин Гвоздій**. — Тому ми і надалі будемо приділяти велику увагу забезпечення належного професійного рівня адвокатів України. Адже це є базою для розбудови та укріплення довіри суспільства до інституту адвокатури і ми створені, щоб надавати людям правничу допомогу!».*

15 ТА 16 ГРУДНЯ ВІДБУЛОСЯ ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ РАУ

15 та 16 грудня Рада адвокатів України провела своє чергове засідання. За два дні роботи представники адвокатського самоврядування підбили підсумки року, що минає, та розглянули низку питань, пов'язаних з організацією адвокатської діяльності. Захід відбувся у форматі офлайн в Ужгороді.

Відкриваючи засідання, **голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова** наголосила, що поточний рік точно не назвеш прихильним до адвокатів та адвокатури. І підстав сподіватися на швидке завершення негараздів, що набули особливої гостроти 24 лютого минулого року, на жаль, немає. Вона пригадала ключові теми, які формували порядок денний роботи НААУ у 2023 році.

«У суспільства, втомленого бідами війни, вже давно сформувався стійкий запит на справедливість та покарання злочинців. І цей запит мали б задовольняти правоохоронні органи, — зауважила Л. Ізовітова. — Але цього, на жаль, не відбувається. З десятків тисяч відкритих проваджень до суду доходять лише одиниці. Як пояснити такий рівень роботи? Звичайно — перепонами у законодавстві, яке заважає ефективно

працювати. І саме звідси — очевидний процесуальний крен у бік розширення можливостей сторони обвинувачення».

Зокрема, вона пригадала нещодавно скасовані «правки Лозового», які у КПК обмежували строки розслідування від внесення даних до ЄРДР до моменту пред'явлення особі підозри. *«Ми неодноразово давали оцінку цій ідеї і попереджали про негативні наслідки», — зауважила Лідія Ізовітова.*

Звідси, на її погляд, впливає інша пов'язана проблема — тривалість кримінального процесу та нерозумність строків розгляду справ у суді. *«І в цій проблемі винними виявилися ми з вами. Не слідчі і прокурори, які не вміють або не хочуть належно збирати докази, оформлювати слідчі дії та вчасно подавати обвинувальні акти до суду, і не судова система, яка об'єктивно перевантажена справами через катастрофічну нестачу суддів, — наголосила очільниця НААУ, РАУ. — Бо адвокати начебто подають у процесі зайві клопотання, заявляють невмотивовані відводи та ігнорують судові засідання. А судді з цим нічого не можуть вдіяти. Звідси активізувалися ідеї покарання адвокатів за зловживання процесуальними правами. При цьому повноваженнями з установлення факту порушень хочуть наділити суддів. Тобто самі судді (а не дисциплінарні органи адвокатури) визначатимуть склад дисциплінарного проступку адвоката».*

Ще один елемент наступу на адвокатуру, на думку Лідії Ізовітової, це спроби криміналізувати діяльність адвокатів, що залишилися на тимчасово окупованих територіях. У парламенті її хочуть прирівняти до злочину колабораційної діяльності. *«Але давайте разом поміркуємо у такому напрямі: колабораціонізм — це співробітництво з владою ворога. А адвокатська діяльність — професійна, незалежна від держави. Вона жодним чином не пов'язана ні з політикою, ні з пропагандою, ні з агресією, — пояснила вона. — Більше того, саме на адвокатуру за Конституцію покладено реалізацію права кожного на правничу допомогу. Тож виходить, громадян, які залишилися на ТОТ (яка є Україною), позбавляють конституційної гарантії. А адвокатів, які наважаться виконувати Конституцію, пропонують карати як злочинців».*

Також голова НААУ, РАУ зауважила, що чи не щодня адвокати стикаються із порушенням прав та гарантій діяльності. На найбільш кричущі випадки реагує профільний комітет асоціації та Рада адвокатів.

Лідія Ізовітова пригадала квітневі обшуки у адвокатів міста Києва і Київської області, які були захисниками у кримінальному провадженні. Рада адвокатів тоді назвала обшуки незаконними, оцінила дії правоохоронців як ототожнення адвокатів з їхніми клієнтами та як тиск на адвокатську професію. Ще один кричущий випадок стався також навесні, коли шестеро працівників Служби безпеки під час обшуку напали на адвокатів. У такий спосіб їх «переконували» відмовитися від клієнтів.

НААУ звернулася до Офісу Генпрокурора, наслідком чого стало відкриття кримінального провадження.

Було зафіксовано кілька випадків тиску військової влади. В одному з них адвоката, що прийшов у справах, утримували в ТЦК Чернігова та вручили повістку. За цим фактом було відкрите кримінальне провадження. В іншому — в Одесі адвоката на допускали до клієнта, що перебував у ТЦК. Тут військова влада пообіцяла виправитися та провела роз'яснювальну роботу.

Окремим викликом для незалежності адвокатури очільниця НААУ, РАУ назвала перманентні спроби залучати адвокатів як агентів правоохоронних органів. За законом це прямо заборонено, і практика йде шляхом позбавлення таких негласних помічників адвокатських свідочств. Але антикорупційні органи намагаються заступатися за своїх «помічників». Також у контексті забезпечення гарантії незалежності вона пригадала намагання НАЗК прирівняти членів дисциплінарних органів до суб'єктів декларування.

В ході свого виступу вона також розповіла про діяльність комітетів НААУ, основні заходи асоціації та соціальні проекти, реалізовані у 2023 році.

Сьогодні ми маємо 41713 адвокатів, які зареєстровані в електронному кабінеті на сайті НААУ.

Окремі статистичні дані щодо ведення Єдиного реєстру адвокатів України, а також питання сплати щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування озвучив під час засідання РАУ заступник голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздій.

«Це означає, що така кількість адвокатів реально працюють, адже користуються нашими електронними сервісами, генерують ордери, сплачують внески тощо, — пояснив В. Гвоздій. — І ми бачимо цей рух,

незважаючи на те, в яких важких умовах сьогодні працюють адвокати через війну».

Він також озвучив, що в ЄРАУ сьогодні 46969 адвокатів, які не зупинили/не припинили адвокатську діяльність. «Тобто близько п'яти тисяч ще не зареєструвалися в електронному кабінеті, — пояснив В. Гвоздй. — Але це не означає, що ці люди зникли або не працюють. Вони працюють в адвокатських об'єднаннях і часто ордер видає адвокатське об'єднання, а не сам адвокат. Звісно, є частина адвокатів, які продовжують використовувати паперові ордери».

Адвокати, адвокатські бюро та об'єднання у випадках, коли вони є спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, мають подавати звіти відповідним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції України.

Рада адвокатів України під час засідання 15 грудня затвердила інформаційний лист про необхідність подання адвокатами, адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями (спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу) до 11-го числа після звітної періоду Звіту відповідним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції України.

На необхідності інформування адвокатів наголосив заступник голови НААУ, РАУ Валентин Гвоздй, який готував проєкт документа.

Він нагадав, що питання віднесення адвокатів до суб'єктів первинного фінансового моніторингу регулюється Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

17 червня 2022 року Міністерство юстиції України видало наказ № 2522/5 «Деякі питання формування адміністративної звітності Міністерством юстиції України як суб'єктом державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яким затверджено форму звітності N 1-фінмон (річна) та Інструкцію щодо заповнення та подання цієї форми звітності.

Затверджений інформаційний лист містить докладні рекомендації щодо заповнення та подання форми звітності № 1-фінмон адвокатами, АБ та АО, які є суб'єк-

тами первинного фінансового моніторингу. Ознайомитися з документом можна на сайті НААУ.

Хоча Комітет НААУ з питань безоплатної правничої допомоги послідовно виступає за звуження переліку осіб, яким надається БПД, в Україні є одна категорія громадян, яка безпідставно обмежена у праві отримання такої допомоги.

На це під час засідання звернула увагу член РАУ, голова профільного комітету НААУ **Оксана Каденко**. Вона розповіла, що до 24 лютого 2022 року кількість зниклих безвісти за особливих обставин (військовій дії, тимчасова окупація) налічувала до тисячі осіб (з них вісімсот — цивільні особи). На цей час за офіційними даними МВС кількість зниклих безвісти становить близько 26 тисяч осіб. І 95 % з них — це військовослужбовці та правоохоронці. Втім такі дані не в повному обсязі враховують інформацію про цивільних осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зокрема, у таких великих містах, як Маріуполь, Мелітополь, Бердянськ. Тож реальна кількість осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, може бути набагато більшою.

У кожного із зниклих є члени сім'ї або близькі родичі, які мають права, визначені законами «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Не слід також обходити увагою осіб, які раніше мали статус зниклих безвісти за особливих обставин, але яких було знайдено живими та повернуто на підконтрольну українській владі територію (наприклад, повернення з полону).

Усі ці особи стикаються із необхідністю вирішення низки правових питань. Так, члени сім'ї зниклого потребують отримання інформації про розшук, оформлення пільг та виплати щомісячного грошового забезпечення військовослужбовців. Так само особи, місцезнаходження яких було встановлено, стикаються з проблемами поновлення майнових, сімейних, трудових прав. Але, зважаючи на низький рівень правової обізнаності громадян, усі вони не можуть самостійно реалізувати можливості, гарантовані законами України.

«Які механізми і процедури діють в нашій державі, як дійти в цій ситуації? Всі ці процедури реалізуються через кримінально-процесуальні механізми. Родичі та близькі зниклих безвісти вимушені звертатися до слідчих, проводити експертизи ДНК та здійснювати багато інших процедур, — наголосила О. Каденко. — Однак ці особи сьогодні не мають права на безо-

платну правничу допомогу. І коли вони звертаються до центрів БПД, ті їм відмовляють».

Отже, слід унести відповідні зміни до Закону «Про безоплатну правничу допомогу», де передбачити право на отримання всіх видів правничих послуг, передбачених частиною другою ст. 13 цього Закону, для:

— близьких родичів та членів сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин;

— осіб, які мали статус зниклих безвісти за особливих обставин, але місцезнаходження яких було встановлено.

За підсумками обговорення цього питання члени РАУ доручили Комітету з питань БПД розробити відповідні зміни до Закону, для чого залучити заінтересованих осіб, у т. ч. міжнародні організації. Також було вирішено направити пропозиції, напрацьовані Комітетом, до Кабінету Міністрів України та Комітету ВР з питань правової політики.

ВНЕСОК НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У 2024 РОЦІ

Щорічний внесок на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування традиційно прив'язаний до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 1 січня відповідного календарного року.

Його розмір (один прожитковий мінімум) був визначений ще в 2022 році одразу на наступні два (2023 та 2024) роки (рішення РАУ від 16 — 17.11.2022 № 135).

Статтею 7 Закону «Про державний бюджет України на 2024 рік» визначено, що з 1 січня 2024 року прожитковий мінімум для працездатних осіб встановлено у розмірі **3028 гривень**. Відповідно саме у такій загальній сумі адвокатами сплачується і внесок на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування.

З урахуванням вимог Положення про ці внески (рішення РАУ від 03.02.2017 № 4), сплата внеску є професійним обов'язком адвоката. Виконати цей обов'язок необхідно **до 31 січня 2024 року** шляхом перерахування коштів двома платежами на банківські рахунки органів адвокатського самоврядування згідно з наступним розподілом:

— 70 % від розміру щорічного внеску — на поточний рахунок ради адвокатів регіону;

— 30 % від розміру щорічного внеску — на поточний рахунок НААУ.

Адвокати можуть самостійно генерувати квитанції на онлайн-оплату внеску в особистому кабінеті на сайті НААУ.

Адвокати, які мають підстави для звільнення, зменшення або відтермінування сплати щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, можуть до кінця поточного року подати відповідні заяви до рад адвокатів.

1 грудня розпочався термін для подання таких заяв відповідно до Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженого рішенням РАУ від 03.02.2017 № 4 (із подальшими змінами).

Згідно з п. 2.10 цього Положення умовою звільнення, зменшення або відтермінування сплати щорічного внеску є фінансова неспроможність адвоката,

з урахуванням фінансового/матеріального стану, а також інші фактичні обставини.

Пільги передбачені для чотирьох категорій адвокатів:

- 1) особи з інвалідністю I та II групи;
- 2) особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники бойових дій (в тому числі особи, які брали участь у бойових діях на територіях інших держав);
- 3) особи, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС I та II категорій;
- 4) особи, які змушені залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації та набули відповідного статусу.

Зважаючи на розподіл сплати внеску, встановлений п. 2.2 Положення, *заяви подаються до:*

- ради адвокатів регіону — щодо 70 % щорічного внеску;
- Ради адвокатів України/НААУ — щодо 30 % щорічного внеску.

До заяви (в разі подання електронною поштою заява має бути підписана електронним цифровим підписом) слід додати документи, що підтверджують відповідний статус та матеріальне становище заявника.

Як ради адвокатів розглядатимуть заяви

Заяви про звільнення, зменшення або відтермінування сплати щорічного внеску на забезпечення

адвокатського самоврядування будуть розглянуті радами адвокатів регіону, РАУ/НААУ протягом січня 2024 року.

Рішення про звільнення, зменшення або відтермінування сплати приймається за наявності матеріальної спроможності органу адвокатського самоврядування, якщо надання таких пільг не створюватиме перешкод у забезпеченні його нормальної діяльності відповідно до кошторису/напрямів використання коштів на поточний рік.

Перевага надається особам з інвалідністю I та II групи. Іншим — виходячи з більш важкого матеріального становища особи в кожному конкретному випадку.

Рада адвокатів регіону, РАУ/НААУ можуть витребувати додаткові відомості щодо набуття відповідного статусу та матеріального становища заявника.

Розстрочка сплати внеску

Також радою адвокатів регіону може бути надана адвокату розстрочка сплати щорічного внеску, за умови внесення його рівними частками у першій декаді кожного кварталу поточного року.

Рішення щодо надання розстрочки сплати щорічного внеску приймається радою адвокатів регіону, за заявою адвоката, поданою в термін з 1 грудня до 31 грудня поточного року, за умови обґрунтованої і документально підтвердженої матеріальної неспроможності сплатити щорічний внесок одним платежем.

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ БПД ОБГОВОРИЛИ В ОМБУДСМАНА

Через відсутність контролю, визначеного законом, якість надання безоплатної правничої допомоги в країні поступово знижується. А досвідчені адвокати втрачають мотивацію у співпраці з системою БПД.

Стан функціонування системи надання безоплатної правничої допомоги обговорили в ході робочої зустрічі Уповноважений Верховної Ради України з прав людини **Дмитро Лубінець** та заступник голови РАУ, НААУ **Валентин Гвоздій**.

Останній звернув увагу Омбудсмана на тенденцію усунення державою інституту адвокатури від участі

у забезпеченні функціонування системи БПД, а також спроби перейняти функції, які відносяться до виключних повноважень органів адвокатського самоврядування.

Зокрема, йдеться про повне блокування роботи Наглядової ради Координаційного центру з надання правничої допомоги, яка мала б забезпечувати демократичний розвиток системи та мінімізувати корупційні ризики у ній (нагадаємо, цей орган майже два роки не функціонує). Також адвокатуру фактично усунуто від нормотворчого та організаційного процесів забезпечення функціонування системи БПД, хоча інститут має широкий арсенал власних ресурсів.

Крім цього, адвокати, як висококваліфіковані спеціалісти, практично не беруть участі у наданні первинної допомоги, яка сьогодні надається не в повній мірі і здебільшого за рахунок штатних працівників органів державної влади та місцевого самоврядування.

У свою чергу Д. Лубінець зазначив, що в ході опрацювання звернень громадян до нього часто виникає потреба у наданні саме професійної адвокатської допомоги, адже вирішення питання потребує вузькопрофільної консультації в окремих галузях права.

Серед інших проблем В. Гвоздій озвучив невинуватене заниження обсягів фінансування роботи

адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу. «Штучно створюються нормативні, організаційні та ідеологічні перешкоди в оплаті вже виконаних робіт», — пояснив він.

Також заступник голови НААУ, РАУ звернув увагу Омбудсмана на виконання органами (установами), які уповноважені законом на надання БПД, невластивих функцій з оцінювання якості БПД. За Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» цим мають займатися комісії з оцінювання якості при органах адвокатського самоврядування. «Фактично контроль за якістю БПД забезпечують суб'єкти, які не мають кваліфікації та компетенцій. І це унеможливорює забезпечення належної якості БПД», — зауважив В. Гвоздій.

Саме тому, на його погляд, органи адвокатського самоврядування мають посилити свою роль в адмініструванні надання БПД при збереженні функції повного фінансового контролю з боку держави.

Також в ході зустрічі НААУ та Омбудсман домовилися про співпрацю в рамках проєкту «Центр «Адвокат дитини» та обговорили перспективи правового регулювання штучного інтелекту в Україні. Омбудсман висловив переконання, що співпраця з НААУ в рамках укладеного меморандуму буде результативною.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 2023 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Іноді колеги хибно розуміють зміст гарантій адвокатської діяльності, їх обсяг та механізми захисту з боку органів адвокатського самоврядування. Хоча ці гарантії чітко визначені Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Днями на гарячу лінію Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ надійшло повідомлення від адвоката про грубе порушення його професійних прав під час обшуку.

Прибувши на виклик за адресою, представник Комітету Олександр Левадний певний час не міг потрапити на обшук, оскільки слідчий не розумів підстав його участі у слідчій дії. Все ж згодом представнику адвокатського самоврядування вдалося переконати правоохоронця та зайти до приміщення. Але там з'ясувалося, що обшук проводився у приміщенні клієнта адвоката. Той фіксував слідчу дію на смартфон та отримав від слідчого вимогу припинити запис, оскільки це начебто перешкоджає проведенню слідчої дії.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/okate](https://surl.li/okate).

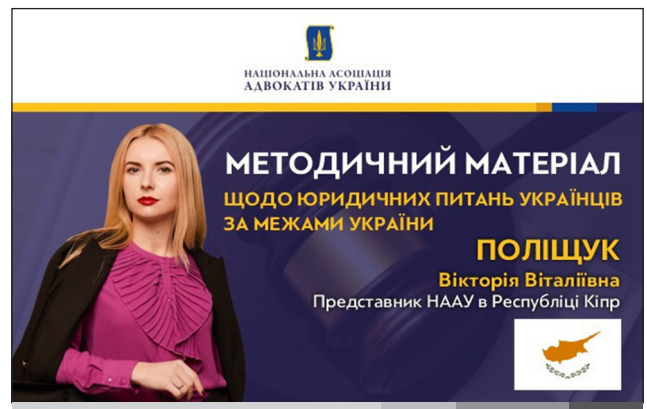
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Як громадянам України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за межами України, стати

на консульський облік, оформити документи та виплати при народженні дитини, зареєструвати шлюб тощо — у НААУ дали практичні поради.

Методичний посібник щодо юридичних питань українців за межами України підготувала представник НААУ в Республіці Кіпр **Вікторія Поліщук**, який складається із 7 розділів.

Посібник є узагальненням інформації з юридичних питань по всіх країнах світу та містить нормативно-правову базу, практичні поради щодо оформлення документів, а також корисні посилання на сайти українських і закордонних державних установ.

Посилання на методичний посібник: [URL: surl.li/okaee](https://surl.li/okaee).

Законом Чеської Республіки про адвокатуру від 13.03.96 № 85/1996 передбачена процедура набуття статусу іноземного адвоката у цій країні. Цей статус дає можливість практикувати там міжнародне право та право рідної країни адвоката.

Як отримати цей статус, **27 листопада** розповіла представник НААУ в Чехії **Олена Максименко** під час вебінару «Доступ до адвокатської професії за кордоном». Окрім цього, вона зазначила перелік документів, що необхідні для складання такого іспиту:

1) нотаріально засвідчена копія свідоцтва на право здійснення адвокатської діяльності з перекладом від судового перекладача;

2) копія паспорта із підписом особи, що є кандидатом на складання іспиту;

3) копія витягу про відсутність судимості (для українців — від Міністерства внутрішніх справ України) не старше 3 місяців із дати видання з перекладом від судового перекладача;

4) довідка про відсутність судимості від чеського уряду також не старше 3 місяців із дати видання (отримати можна у відділеннях czech point);

5) афідевіт (заява), що підтверджує відповідність вимогам Закону, підпис на якому завіряється нотаріусом;

6) підтвердження сплати внеску за право проходження іспиту до 10000 чеських крон (близько 16,5 тис. грн).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/okain.

Стати юристом (або адвокатом, що у Сполучених Штатах Америки є синонімічним поняттям) — це завдання надзвичайної складності. Винятків не роблять нікому. Навіть українцям, які перебувають у США із 24 лютого 2022 року.

Представник НААУ у США **Віктор Шемчук** під час чергового вебінару «Доступ до адвокатської професії за кордоном», який проходив **4 грудня**, розкрив специфіку роботи юриста у цій країні.

Він відзначив, що ключова особливість юридичної діяльності в США полягає в тому, що надання юридичних послуг можливе тільки адвокатом, ліцензованим Верховним Судом штату. Кожен штат та територія США має власне правове регулювання надання юридичних послуг, що зазвичай здійснюється верховними судами штатів. Найчастіше штати приймають свої пра-

вила з урахуванням модельних нормативних актів, розроблених Американською асоціацією адвокатів (American Bar Association, ABA). При цьому ліцензія надає право практики тільки в одному штаті. Для іншого штату треба скласти новий іспит і проходити все з початку (якщо штати не визнають ліцензії один одного на обопільній основі).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/okamv.

Професія юриста на Кіпрі є ключовим компонентом економіки та суспільства країни. Аби стати там юристом, необхідно закінчити програму отримання диплома, скласти іспит на адвокатуру, а потім пройти навчання під наглядом юриста-практика.

Про особливості роботи у Республіці Кіпр розповіла представниця НААУ у цій країні **Вікторія Поліщук** під час чергового вебінару «Доступ до адвокатської професії за кордоном».

Вона звернула увагу, що правова система Кіпру базується на загальному праві та перебуває під сильним впливом британського права, що призводить до широкого спектру юридичних спеціальностей, доступних

для практиків. Це, зокрема, корпоративне та комерційне право, банківське та фінансове право, право власності, імміграційне право, право інтелектуальної власності, податкове законодавство. Основними в роботі є закони «Про адвокатуру» та «Про відправлення правосуддя».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/okaol.

Як і в інших країнах, в Ізраїлі український адвокат може претендувати на статус іноземного юриста. Для цього доведеться зібрати пакет документів і скласти іспит з етики. Стати повноцінним адвокатом буде набагато складніше.

Про особливості роботи в Ізраїлі розповіла представниця НААУ у цій країні **Оксана Соколовська** під час чергового вебінару «Доступ до адвокатської професії за кордоном», організований Комітетом НААУ з міжнародних зв'язків.

Вона ознайомила учасників заходу з організацією інституту адвокатури, яка ґрунтується на принципах Британського права та права Османської імперії. Створений інститут був ще у 1927 році, тобто до створення самої держави. Відповідно всі адвокати, які були в реєстрі до цього, потрапили до нового реєстру Ізраїлю. Сам Закон, на підставі якого діє адвокатура, був прийнятий у 1961 році.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/okapp.

14 грудня український освітній проєкт «Українська школа в ЄС» провів у Софії тиждень права для понад сотні українських дітей та їхніх батьків. Участь у заході взяв представник НААУ у Болгарії **Олександр Шумов**.

Зокрема, він надав юридичні рекомендації щодо статусу тимчасово переміщених осіб у Болгарії

та отримання соціальних пільг (отримання реєстраційної картки тимчасового захисту, оформлення одноразової виплати, посвідчення в національній медичній службі, соціальної допомоги в органах соціального захисту та міжнародних організаціях), а також роз'яснив порядок реалізації права на доступ до навчання в школах та вишах на території Болгарії (де і як легалізувати шкільні документи, отримати довідку про стан здоров'я тощо).

Також О. Шумов провів робочу зустріч із директоркою філії українського освітнього проєкту «Українська школа в ЄС» в місті Софія Юлією Новіцькою.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/okatx.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

21 листопада на сайті НААУ вийшла публікація про круглий стіл на тему «Судова влада та медіація: точки перетину», який відбувся у Верховному Суді. Участь у заході взяли голова Комітету **Лариса Гретченко** та заступник голови **Світлана Савицька**.

«Найбільша проблема, особливо сімейних спорів, які розглядаються в судах, — це відсутність у сторін уміння комунікувати, розбиратися в своїх інтересах,

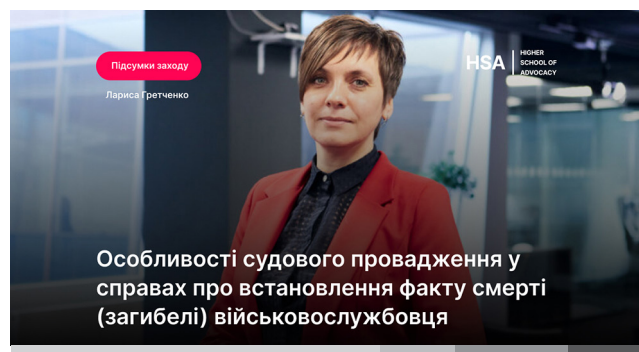

визначати свої ризики, і через це — неможливість доходити до мирової угоди». Таку думку висловила **С. Савицька**.

Коментуючи підсумки заходу, **Лариса Гретченко** відзначила необхідність покращення доступу громадян до медіаційних послуг. «Перевагами мирного вирішення спорів і конфліктів, особливо стосовно сім'ї та інтересів дітей, є самовизначеність сторін при прийнятті рішень, готовність домовлятися та виконувати такі домовленості без втручання державних органів, — зауважила вона. — Вбачається доцільним розвиток співпраці всіх учасників системи правосуддя та організацій медіаторів для покращення доступу громадян до медіаційних послуг, а також удосконалення процедури врегулювання спору за участю судді».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3easy25s.

22 листопада у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся захід із підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Встановлення факту смерті (загибелі) військовослужбовця: актуальне законодавство та судова практика», який провела для колег голова Комітету, керівник Центру «Адвокат дитини» **Лариса Гретченко**.

Міжнародний підхід до питань установлення фактів народження і смерті в умовах збройного конфлікту нині імплементується в українське законодавче поле та правозастосовну практику.

Спрощення порядку встановлення фактів народження відбулося шляхом законодавчих змін, внесених у 2022 році, а саме шляхом прийняття:

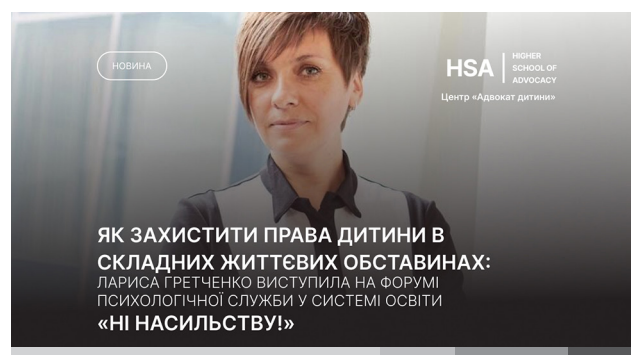
— Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21.04.2022 № 2217-IX (набрав чинності 07.05.2022) та

— Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» від 01.07.2022 № 2345-IX (набрав чинності 07.08.2022).

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2aaxjs8z.

5 грудня в рамках заходів до Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» у м. Києві відбувся Форум психологічної служби у системі освіти «НІ насильству!».

З доповіддю на тему «Як захистити права дитини в складних життєвих обставинах: на запитання психологів відповідає адвокат дитини» виступила голова Комітету, керівниця Центру «Адвокат дитини» **Лариса Гретченко**.

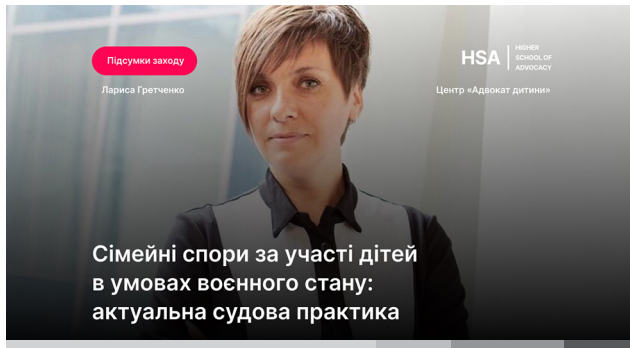
Лектор відзначила, що міжнародні стандарти та українське законодавство гарантують кожній дитині захист від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють.

Висвітлюючи роль педагога і психолога у протидії насильству щодо дитини, Лариса Гретченко торкнулася юридично визначених і сформованих практикою статусів: — «дорослий», якому довіряє дитина (особливо в ситуації конфлікту з батьками); — суб'єкт реагування в ситуації насильства згідно із законодавством; — надавач соціально-психологічних послуг (за посадою, у складі мобільних бригад тощо); — учасник адміністративних процесів і судових проваджень за участю дитини; — фахівець, залучений до процесу опитування, з'ясування думки дитини у цивільному провадженні, відібранні показів/свідчень у кримінальному провадженні.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yvt3uktm.

У грудні у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся захід із підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Сімейні спори за участю дітей в умовах воєнного стану: актуальна судова практика», який провела для колег голова Комітету, керівник Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ **Лариса Гретченко**.

Лектор сфокусувала увагу учасників на сімейних спорах, з якими зіштовхнулася судова система в умовах воєнного стану.

Підкреслено, що в умовах воєнного стану наявна тенденція до зростання кількості: — справ окремого провадження за заявами про встановлення «нетипових» фактів; — справ про визначення місця проживання дитини, де позов батька визнається мамою; — заяв про затвердження мирових угод у справах щодо дітей, за змістом яких дитина (діти) проживають з батьком і перебувають на повному його утриманні; — випадків зупинення провадження у справах у зв'язку з перебуванням сторони у справі в лавах ЗСУ.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/wyfr86ck.

12 грудня відбулося засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, яке проходило в приміщенні Верховного Суду.

Участь у заході взяла голова Комітету **Лариса Гретченко**, яка також є експертом МКР. Вона презентувала аналіз досвіду запровадження сімейної спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей. Під час дослідження був використаний досвід зарубіжних країн у цьому питанні — Польщі, Франції, Казахстану, Грузії, Англії та Уельсу, а також України.

Адвокат дійшла висновку, що досліджений міжнародний досвід характеризується спеціальним законодавством та впровадженням на практиці інститутом спеціалізації суддів на розгляді справ за участю дітей.

Таке відображення спеціалізації суддів на розгляді справ за участю дітей в національній політиці може стати одним із вагомих кроків на шляху європейської інтеграції України. Вона зазначила, що реформування системи ювенальної юстиції в Україні демонструє цілеспрямовані кроки з метою створення дружнього до дітей правосуддя на основі професійного підходу осіб, що працюють з дітьми.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mtsa4wj87.

14 грудня на сайті НААУ було оприлюднено Бюлетень Комітету за III квартал 2023 року.

Документ містить:

— новели законодавства та актуальні законопроекти;

— огляд судової практики у справах щодо поділу майна подружжя; стягнення аліментів; визначення місця проживання дитини; міжнародного викрадення дітей; визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав; видання обмежувальних приписів і практику ЄСПЛ;

— перелік дисертацій, публікацій членів Комітету.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2b3erxhr.

У грудні роль педагога і психолога як учасника системи правосуддя, дружнього до дитини, за участю керівника Центру «Адвокат дитини» обговорили у Навчально-науковому інституті психології та соціальної роботи НУЧК імені Т. Г. Шевченка.

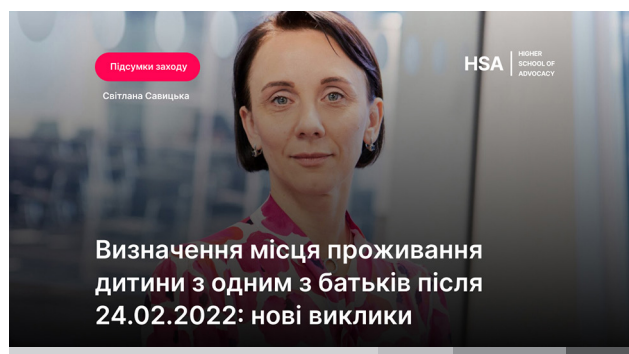
Напередодні Міжнародного дня студента **Лариса Гретченко**, голова Комітету, керівник Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ провела гостьову лекцію для студентів і викладачів Навчально-наукового інституту психології та соціальної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського на тему «Педагог і психолог як учасник системи правосуддя, дружнього до дитини».

Актуальність теми обумовлена включеністю психологів і педагогів в активну фазу реформування захисту прав дітей в Україні, відповідно визначеності їх правового статусу приділяється особлива увага.

Під час зустрічі **Лариса Гретченко** роз'яснила студентству базові міжнародні стандарти захисту прав дитини. Зі слів адвоката, конвенційна «формула» щасливого дитинства, орієнтована перш за все на дитину як суб'єкта правовідносин, її право на самовизначення, закріплює широко спектральність прав та інтересів дитини та пріоритет забезпечення найкращих інтересів дитини.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/26dxjaau.

У грудні заступник голови Комітету **Світлана Савицька** провела у Вищій школі адвокатури НААУ захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Визна-

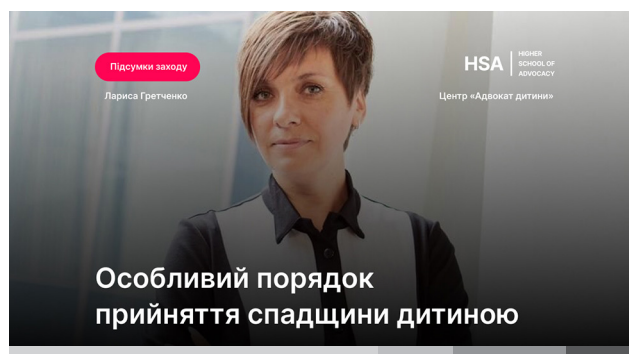

чення місця проживання дитини з одним з батьків після 24.02.2022: нові виклики».

На початку вебінару лектор зауважила, що останні 10 років спори про визначення місця проживання дітей є досить актуальними. За цей час відбулося переосмислення ролі батька і матері в житті дитини. Перші десятиліття незалежності Україна жила за принципом «усемірної охорони інтересів матері та дітей», тому при вирішенні спорів про визначення місця проживання дитини з одним із батьків суди постановляли рішення на користь матерів.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/33mh8mw7.

У грудні у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Право дитини на спадок: законодавчі привілеї та договірний аспект. Виклики воєнного часу», лектором якого виступила голова Комітету, керівник Центру «Адвокат дитини» **Лариса Гретченко**.

Вона зазначила, що з урахуванням віку та зрілості діти не мають можливості повною мірою самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, законодавець закріпив за ними додаткові гарантії щодо спадкування.

Такими гарантіями для дітей-спадкоємців можна вважати: — право на обов'язкову частку у спадщині; — презумпція автоматичного прийняття спадщини; — особливий порядок відмови від спадщини; — контроль за спадкуванням з боку органів опіки та піклування.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/775rhery](https://tinyurl.com/775rhery).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

В Україні є дві основні системи оподаткування юридичних осіб: загальна (платник податку на прибуток та ПДВ або без такого) та спрощена (платники єдиного податку з ПДВ або без такого). Остання зазвичай найбільше підходить для адвокатського бюро.

При поданні документів про реєстрацію юридичної особи АБ може в заяві щодо державної реєстрації юридичної особи (форма № 2) на додатковій сторінці 9 зазначити відомості про обрання системи оподаткування — спрощена (єдиний податок третя група, обрати ставку податку у %), зазначити місце провадження господарської діяльності, а також визначити бажану дату добровільної реєстрації платником податку на додану вартість (до досягнення обсягу реалізації в 1 млн грн).

14 грудня детально про це розповів заступник голови Комітету **Дмитро Хуторний** у публікації на тему «Спрощена система оподаткування для адвокатського бюро: що варто знати».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/okavo](https://surl.li/okavo).

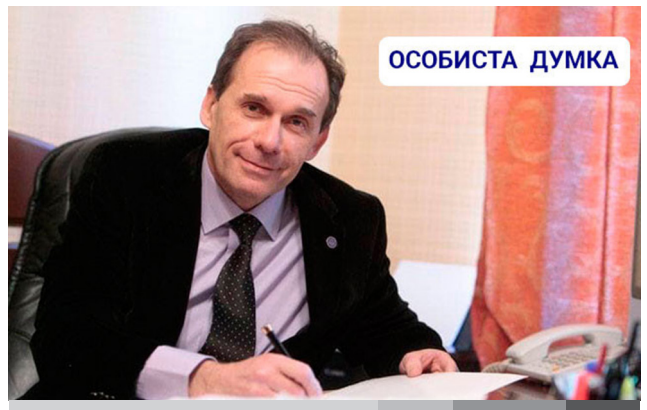
Відповідно до статті 14 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатське бюро — це юридична особа, створена одним адвокатом, яка діє на підставі статуту. Цей документ доведеться обов'язково подати на державну реєстрацію. То що ж слід у ньому передбачити?

18 грудня у своїй публікації заступник голови Комітету **Дмитро Хуторний** розповів про всі тонкощі цієї форми адвокатської діяльності у своїй публікації на тему «Статут адвокатського бюро: що передбачити + зразок».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/okayl](https://surl.li/okayl).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

«Вже 10 років майже всі зміни у кримінальному і кримінально-процесуальному законодавстві мають репре-

ОСОБИСТА ДУМКА

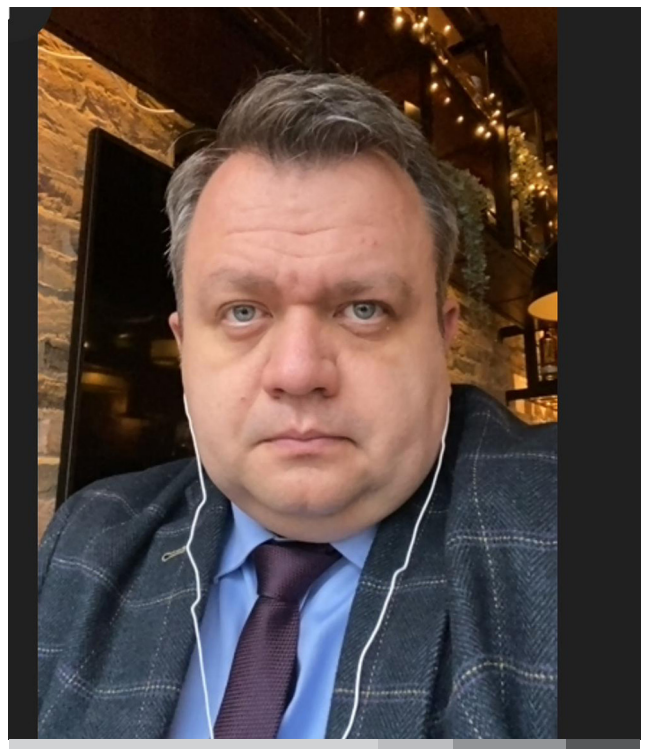
сивний характер», — стверджує член Комітету НААУ з питань захисту прав людини **Ігор Фомін**.

1 грудня опубліковано статтю на тему «Для ефективного розслідування НАБУ та САП мають бути обмежені строками» щодо роботи антикорупційних органів в умовах сьогодення.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/okalj](https://surl.li/okalj).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

5 грудня голова Комітету **Олександр Черних** взяв участь у слуханнях Комітету з питань правової політики Верховної Ради України, присвячених механізму

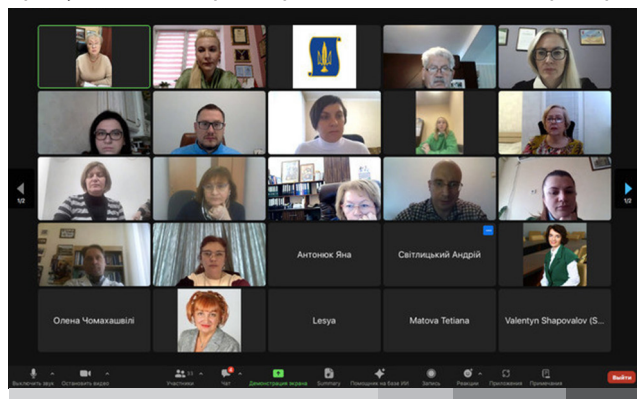
забезпечення ефективності примусового виконання судових рішень.

Представник НААУ зазначив, що наразі саме системне реформування та якнайскоріше ухвалення нового законопроекту «Про виконавче провадження» (реєстр. № 5660 від 14.06.2021) є пріоритетним напрямом на шляху розвитку інституту виконавчого провадження. Баланс інтересів стягувачів та боржників, незалежність процедур регулювання з боку Мініюсту від особистостей, вивчення та імплементація найкращих міжнародних практик у сфері виконавчого провадження мають стати основою реформи.

Під час свого виступу Олександр Черних подякував Голові Комітету ВРУ Денису Маслову та народному депутату Валерію Божику за широке залучення адвокатської спільноти до питань реформування виконавчого провадження.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

8 грудня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Праволудинність як ціннісний вектор провадження медичної практики», присвячений 75-річчю з Дня прийняття Загальної декларації прав людини (10.12.1948), організований Комітетом спільно з Науково-дослідним інститутом державного будівництва і місцевого самоврядування НАПрН України (Львівська лабораторія

прав людини та громадянина) та кафедрою медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Модератором заходу була **Ірина Сенюта**, голова Комітету, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри медичного права.

Метою заходу було зануритись в історію прийняття Загальної декларації прав людини та визначити

її роль у захисті прав людини у сфері охорони здоров'я, окреслити ціннісноорієнтований вимір медицини та з'ясувати, чи може вона бути правовою в Україні.

На заході була презентована колективна монографія за загальною науковою редакцією І. Я. Сенюти «Стратегія імплементації Конвенції Ов'єдо в законодавство України».

Калейдоскоп відзначення Дня прав людини членами Комітету по регіонах

7 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь у Зимовій науковій школі медичного права з нагоди Міжнародного дня захисту прав людини «Захист репродуктивних прав та збереження репродуктивного здоров'я в умовах воєнного стану» та виступила з доповіддю на тему «Судовий захист репродуктивних прав в Україні: окремі питання».

8 грудня членами Комітету, зокрема **Вікторією Валях, Зінаїдою Чуприною та Олександром Корнагою** проведено відкриту лекцію на тему «Технології управління конфліктами у медичних закладах».

8 грудня член Ради Комітету **Оксана Вітязь** провела консультування з медичного права в Хмельницькому місцевому центрі БВПД.

8 грудня член Ради Комітету **Богдан Волчко** провів консультування та роз'яснення з медичного права в Департаменті цивільного захисту та охорони здоров'я РОВА.

8 грудня член Ради Комітету **Валентина Буглак** спільно з працівниками Кременчуцького місцевого центру БПД провела обговорення проблемних питань на тему «Дотримання прав людини в сфері медичного права. Виклики та їх вирішення під час війни».

8 грудня член Ради Комітету **Юлія Савелова** брала участь у Зимовій науковій школі медичного права з нагоди Міжнародного дня захисту прав людини «Захист репродуктивних прав та збереження репродуктивного здоров'я в умовах воєнного стану» та виступила з доповіддю на тему «Права людини у пологах: питання реалізації».

8 грудня член Ради Комітету **Сергій Антонов** брав участь у Зимовій науковій школі медичного права з нагоди Міжнародного дня захисту прав людини «Захист репродуктивних прав та збереження репродуктивного здоров'я в умовах воєнного стану» та виступив з доповіддю на тему «Відбір та кріоконсервація репродуктивного матеріалу людини з метою його

використання у віддаленому майбутньому: правові та етичні аспекти».

Комітетом підготовлено черговий Бюлетень за вересень 2023 року — грудень 2023 року.

До уваги читачів представлено:

- новини Комітету;
- актуальні зміни до законодавства;
- огляд судової практики Верховного Суду у справах про захист честі, гідності та ділової репутації; про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок надання неналежної медичної допомоги; відшкодування моральної шкоди внаслідок неналежного надання медичної допомоги медичними працівниками, що призвело до смерті особи, а також практика ЄСПЛ;
- перелік наукових публікацій.

У підготовці випуску брали участь члени Ради Комітету **Юлія Миколаєць, Сергій Антонов** та заступники голови Комітету **Христина Терешко** та **Вікторія Валах**.

Підготовка тематичних статей та публікацій, робота з медіа

Як оскаржити результати перевірки Держпраці / Ю. М. Миколаєць

Див. за посиланням: URL: tinyurl.com/4ncbmhx4.

Активності членів Комітету

24 листопада член ради Комітету **Олександр Корнага** взяв участь у науково-практичній конференції з міжнародною участю «Осінні фахові читання імені проф. А. Ю. Франчука».

24 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила на пленарному засіданні IV Національного конгресу з паліативної та госпісної допомоги на тему «Війна і ми. Паліативна допомога в Україні: виклики, ризики і перспективи» з доповіддю на тему «Законодавче забезпечення паліативної допомоги в Україні: Quo vadis?».

24 листопада член ради Комітету **Юлія Миколаєць** як спікер брала участь у IV Національному конгресі з паліативної та госпісної допомоги на тему «Війна і ми. Паліативна допомога в Україні: виклики, ризики і перспективи» з темою виступу «Правові питання організації надання паліативної допомоги в закладі охорони здоров'я первинного рівня».

24 листопада заступник голови Комітету **Христина Терешко** як спікер брала участь у IV Національному конгресі з паліативної та госпісної допомоги на тему «Війна і ми. Паліативна допомога в Україні: виклики, ризики і перспективи» з темою виступу «Дисциплінарна відповідальність медичних працівників, які надають паліативну допомогу, крізь призму судової практики».

24 листопада член ради Комітету **Юлія Савелова** провела лекцію для здобувачів вищої освіти Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка на тему: «Практичні проблеми забезпечення репродуктивних прав людини в Україні».

30 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь у науково-практичному круглому столі на тему «Соціальне спрямування економічної діяльності в умовах викликів воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: правові та організаційні проблеми» та виступила з темою «Актуальні питання нормотворення і правозастосування у сфері надання медичної допомоги».

1 грудня секретар Комітету **Наталія Чорновус** провела лекцію для студентів 3 курсу ЛьДУВС на тему: «Медичне насильство. Як захистити свої права».

7 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь у III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Забезпечення прав людини: національний і міжнародний вимір» та виступила з темою «Побудова стратегії медичної справи: актуальні питання практики».

13 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** та заступник голови Комітету **Христина Терешко** брали участь у першому в Україні науковому брифінгу «Формула миру. Право людини на мир» та виступили на панелі на тему «Право людини на охорону здоров'я та право людини на мир: точки дотику».

14 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь у V Міжнародній науково-практичній конференції на тему «Адвокатура України: сучасний стан і перспективи розвитку» та виступила з темою «Окремі питання роботи адвоката з висновками експертиз (на прикладі судово-медичних експертиз у медичних справах)».

14 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь у міжнародному медичному форумі на тему «Медицина України та світу: основи, реалії та стратегічні перспективи» та виступила з майстер-класом на тему «Алгоритми безпечної медичної практики, або Як уникати девіантної поведінки».

14 грудня заступник голови Комітету **Христина Терешко** брала участь у круглому столі на тему «Безпека медичної допомоги: правовий контекст» та виступила з темою «Безпечні умови праці медичних працівників».

15 грудня секретар Комітету **Наталія Чорновус** брала участь у Всеукраїнському круглому столі «Державотворення і правотворення в умовах війни та післявоєнний період» та виступила з темою «Правові та етичні проблеми постмортальної репродукції в умовах воєнного стану».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

29 листопада Офіс Ради Європи в Україні організував ознайомчу зустріч в рамках початку реалізації в Україні проєкту РЄ «Сприяння гендерній рівності в Україні».

Участь у заході взяли члени Ради Комітету **Вікторія Поліщук** та **Ольга Щербакова**.

Під час зустрічі Вікторія Поліщук розповіла про соціальний дисбаланс, гендерну проблему у контексті внутрішньо переміщених осіб і мобілізованих працівниць.

Зокрема, вона відзначила різницю в оплаті праці жінок та чоловіків та назвала типовою ситуацію, коли внутрішньо переміщених жінок не беруть на роботу через наявність дітей або необхідність догляду за хворим членом родини.

Також представник НААУ навела приклад з власної практики, коли за працівницею, яка уклала контракт на проходження військової служби, роботодавець не зберіг робоче місце та не виплатив заробітну плату. Суд установив факт порушення трудових прав.

Також адвокат згадала про участь у проєкті РЄ «Права людини в збройних силах», який адаптовано

для навчання суддів. У межах навчання було розроблено модуль «Права жінок в збройних силах», де досліджується питання про збереження гендерного балансу.

На підтримку колеги, Ольга Щербакова поділилася своїми пропозиціями щодо інформування про стратегію, підготовлену у РЄ, якнайширшого кола осіб, включаючи представників бізнесу. Водночас вона наголосила на необхідності включення до проєкту окремих аспектів, що стосуються складнощів доступу до навчання (перекваліфікації або отримання нової професії) жінок, що є внутрішньо переміщеними особами, та розповіла про проблеми, з якими такі жінки стикаються.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/5t6fmd49.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

16 грудня членкиня Ради Комітету **Тетяна Рабко** провела майстер-клас на тему «Електронний суд: ознайомлення із матеріалами справи та оскарження судових рішень» URL: surl.li/gfzxd.

У листопаді — грудні 2023 року на ресурсах ВША НААУ та AdvocatPost та ін. було опубліковано тематичні публікації **Тетяни Рабко**:

— Нерозгляд заяви сторони про проведення судового засідання в режимі відеоконференції. *Огляд судової практики* — URL: surl.li/nulcy;

— Які помилки найчастіше трапляються при роботі в електронному суді та як їх уникнути. URL: surl.li/niuxw;

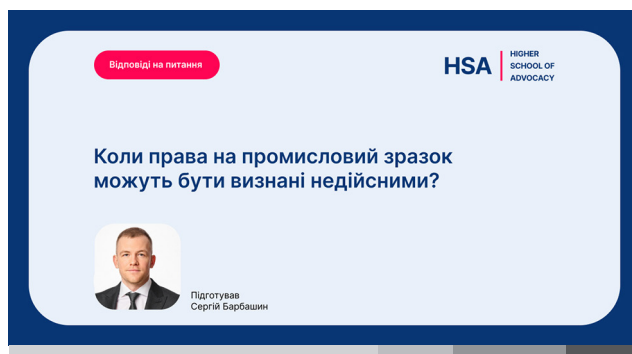

— Інструкція користувача Електронного суду. URL: surl.li/nubdm;

— Судові повідомлення та виклики крізь призму електронного судочинства: огляд законодавства та судової практики. URL: surl.li/oiilf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

13 грудня на сайті ВША НААУ було оприлюднено публікацію заступника голови Комітету **Сергія Барбашина** на тему «Коли права на промисловий зразок можуть бути визнані недійсними?».

У ст. 25 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» (далі — Закон) зазначається, що права на зареєстрований промисловий зразок можуть бути визнані у судовому порядку недійсними повністю або частково щодо окремих варіантів промислових зразків, зазначених у свідоцтві за таких умов:

Якщо ПЗ не відповідає умовам надання правової охорони:

— ПЗ суперечить публічному порядку, загально-визнаним принципам моралі;

— ПЗ є об'єктом нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо;

— ознаки зовнішнього вигляду ПЗ зумовлені виключно його технічними функціями;

— ознаки зовнішнього вигляду ПЗ, його розмір та форма мають бути точно відтворені для того, щоб один виріб був механічно з'єднаний з іншим виробом або розташований усередині, навколо чи навпроти іншого виробу таким чином, щоб кожен виріб міг виконувати свою функцію;

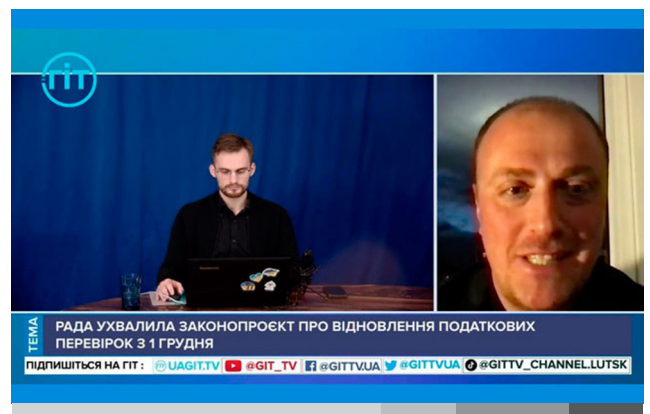
— результат інтелектуальної, творчої діяльності в галузі художнього конструювання, втілений або застосований у ПЗ, що є частиною складеного виробу та є невидимим під час звичайного використання виробу.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2wncbz8c.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

29 листопада на сайті НААУ оприлюднено публікацію, у якій член Ради Комітету **Андрій Шабельніков** дав коментар для Громадського інтерактивного телебачення щодо наслідків набрання чинності Законом «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» (ухвалений на базі проєкту № 10016-д), який знаходиться на підписі у Президента України.

Закон передбачає розширені критерії відбору платників податків для планових перевірок з 1 грудня 2023 року до кінця 2024 року.

Адвокат пояснив, до яких підприємств може навідатися податкова інспекція. «Це стосується платників податків, які здійснюють діяльність у сфері виробництва та реалізації підкацизної продукції, організації та проведення азартних ігор, надають фінансові, платіжні послуги, іноземці, які здійснюють діяльність в Україні через відокремлені підрозділи, інші платники податків, які на основі показників, сформованих за підсумками 2021 календарного року, відповідають ризиковим критеріям», — зазначив А. Шабельніков.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/4bvuy47.

6 грудня на сайті НААУ було оприлюднено статтю заступника голови Комітету **Сергія Лисенка** на тему «Корпоративні спори: 12 позицій Верховного Суду 2023 року».

Практика застосування судами закону про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю завжди привертала увагу адвокатів і бізнесу. Підбиваючи підсумки поточного року, можна виділити кілька правових позицій Касаційного господарського суду з ключових аспектів корпоративних спорів.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mr3tm7a8.

8 грудня на сайті НААУ було оприлюднено статтю секретаря Комітету **Кирила Кузнецова** на тему «Арешт без арешту: як повернути майно, яке забрав прокурор».

Особа, яка вважає, що при арешті її майна було порушене право власності, може відповідно до КПК оскаржити такі дії — звернутися до суду та скасувати арешт. Але як бути у разі, коли майно вилучалося без накладення арешту?

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2p2vrccr.

14 грудня на сайті НААУ було оприлюднено статтю члена Ради Комітету **Андрія Шабельнікова** на тему «Виклики бізнесу 2024».

«Головна проблема цієї сфери, на жаль, — непередбачуваність державних органів та чиновників».

Український бізнес, як і країна в цілому, переживають непрості часи. Проте, крім невизначеності, пов'язаною з війною, ще є фактор держави. Повернення податкових перевірок, перевірок від Держпраці, збільшення податкового навантаження та особлива увага з боку правоохоронних органів — це все сьогоднішні реалії роботи українського бізнесу. І підстав стверджувати, що у 2024 році стане легше, на жаль, немає.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/wkd5wa75.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

5 грудня член Ради Комітету **Артем Данілов** взяв участь у семінарі з підвищення кваліфікації арбітражних керуючих на тему «Актуальні питання організації діяльності арбітражного керуючого. Судова практика у справах про банкрутство (неплатоспроможність)». Захід проводився за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Представник НААУ розповів про особливості діяльності арбітражного керуючого у справах про покладення солідарної та субсидіарної відповідальності в процедурах банкрутства.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

28 листопада на сайті НААУ було опубліковано рекомендації Комітету щодо застосування адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями реєстраторів розрахункових операцій та програмних реєстраторів розрахункових операцій. Правову позицію з цього питання сформулював голова Комітету **Яків Воронін**.

Ознайомитися з правовою позицією Комітету можна за посиланням: [URL: surl.li/oioi](https://surl.li/oioi).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

«Коли обвинувачення не здатне дотримати строки, треба приймати кадрові рішення, а не змінювати КПК» — стверджує заступник Голови Комітету НААУ з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації **Юрій Радзієвський**.

11 грудня опубліковано статтю на тему «Ще раз про «правки Лозового»». Свідоме позиціонування процесуальних норм, направлених на реалізацію основоположних засад кримінального процесу, як «незрозумілих і складних процесуальних правил, що суперечать здоровому глузду», є неприпустимим, стверджує адвокат Ю. Радзієвський. Можна піти далі і в забезпечення принципу невідворотності покарання відмінити в кримінальному процесі надокучливих адвокатів і презумпцію невинуватості. Чи треба при цьому нагадувати, що в минулому сторіччі такий підхід призвів до кривавих репресій 30-х років.

І не зайвим також буде нагадати, що кримінально-процесуальні питання не повинні політизуватися і вирішуватися за рахунок загальних гасел і лозунгів. Зміни до КПК не можуть прийматися під впливом політичного тиску. Вони мають вирішуватися фахово і за умови, що вони відповідають загальним засадам кримінального провадження і сприяють досягненню його цілей.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/okash](https://surl.li/okash).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Під час засідання Ради адвокатів України було затверджено документ щодо пілотного проєкту із взаємодії органів адвокатського самоврядування з іншими суб'єктами при організації надання органами місцевого самоврядування безоплатної первинної правничої допомоги, який підготував Комітет НААУ з питань БПД.

Планується запровадити в Хмельницькому регіоні таку модель взаємодії органів та установ держави, органів місцевого самоврядування та органів адвокатського самоврядування, яка б створила належні умови для забезпечення органами місцевого само-

врядування надання безоплатної первинної правничої допомоги відповідно до закону.

«У такий спосіб ми на практиці реалізуємо нормативні вимоги щодо поєднання зусиль адвокатури та держави під час виконання ст. 59 Конституції, яка гарантує кожному право на професійну правничу допомогу», — пояснює голова профільного комітету НААУ Оксана Каденко.

Пілотний проєкт стартує з 1 січня і триватиме весь 2024 рік.

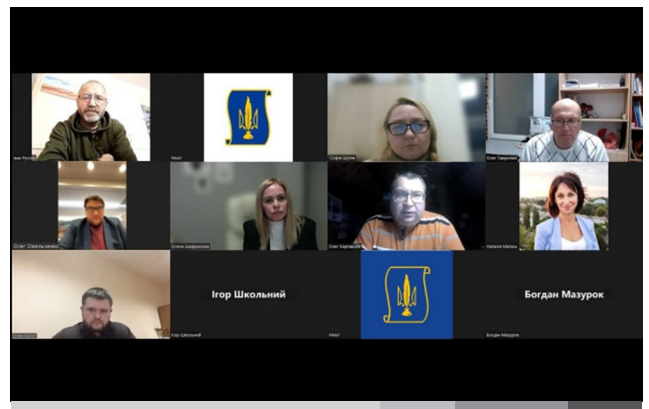
Крім цього, для адвокатів, що візьмуть участь у пілотному проєкті, проведуть навчання (підвищення кваліфікації). Організатори забезпечують методологічний та правовий супровід залучення органами місцевого самоврядування цих адвокатів до надання БПД.

Окремим етапом у реалізації проєкту передбачена організація взаємодії органів місцевого самоврядування Хмельницької області та Комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правничої допомоги при Раді адвокатів регіону.

За результатами реалізації пілотного проєкту будуть підготовлені пропозиції щодо удосконалення нормативного визначення та практичного застосування в Україні моделі взаємодії органів (установ) держави, органів місцевого самоврядування та органів адвокатського самоврядування щодо надання безоплатної первинної правничої допомоги.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

11 грудня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Інститут судових експертиз щодо кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля: що не так

із експертизами на досудовому етапі?», організований Комітетом в рамках тижня довкілля.

Заступниця голови Комітету **Софія Шутяк**, яка також модерувала захід, навела аналіз законодавства, що врегульовує питання проведення експертиз і припустила необхідність запровадження додаткової експертизи щодо визначення шкоди довкіллю та встановлення причинно-наслідкових зв'язків змін довкілля та здоров'я людей.

Вона розповіла, що на сьогодні відкрито 14 кримінальних проваджень за ст. 441 Кримінального кодексу України за злочини проти довкілля, вчинені під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Проте за жодною з них не оголошено вироку. За словами адвоката, судова практика свідчить про наявність певних складнощів доведення заподіяння шкоди довкіллю як кваліфікуючої ознаки для притягнення до кримінальної відповідальності за шкоду, заподіяну довкіллю. Є певні складнощі зіставлення результатів експертиз на досудовому етапі та судової експертизи у судовому процесі. Напрацьована нова судова практика, яка формує механізм притягнення до відповідальності за фактично заподіяну шкоду з огляду на існуючі такси, проте вплив на екосистеми потребує ще правового регулювання. Тож необхідно напрацьовувати відповідні методики та готувати навчальні програми для експертів у цій сфері, зазначила **Софія Шутяк**.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/2m4mbszz.

11 грудня на сайті НААУ в рамках тижня довкілля права оприлюднено статтю заступника голови Комітету **Софії Шутяк** на тему «Правові основи екологічної безпеки: термінологічні неузгодженості».

«Досягнення екологічної безпеки залежить від існування та ефективного впровадження правових норм і практик публічного управління, які сприяють збереженню та відновленню природного середовища».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/tvzm58p7.

12 грудня на сайті НААУ в рамках тижня довкілля права оприлюднено статтю членкині Комітету **Вікторії Варенікової** на тему «Аналіз практики засто-

сування законодавства про пестициди та агрохімікати: баланс інтересів бджолярів і фермерів».

«Законодавець встановлює великий обсяг інформації, яку агровиробник має оприлюднити як попередження. Це і назва препарату, кадастровий номер земельної ділянки, спосіб оброблення, терміни ізоляції бджолиних сімей відповідно до класу небезпеки засобів захисту рослин, дані для зв'язку, відомості про с/г культуру».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/489kh9pc.

13 грудня на сайті НААУ в рамках тижня довкілля права оприлюднено статтю заступника голови Комітету **Софії Шутяк** на тему «Перспективи справ «in absentia» для кримінальних правопорушень проти довкілля».

«Не можна недооцінювати важливості проваджень за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого, проте з важливою увагою процесуальних моментів, а саме щоб формувати доказову базу для притягнення до відповідальності».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/586hru58.

14 грудня на сайті НААУ в рамках тижня довкілля права оприлюднено статтю членкині Комітету **Світлани Баландіної** на тему «Чи існує правове зобов'язання ліквідації забруднення навколишнього середовища внаслідок військових дій?».

«Сьогодні виникає нагальна потреба розроблення надалі нормативно-правової бази у сфері ліквідації забруднення навколишнього середовища, територій, які постраждали внаслідок війни в Україні».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/tr3x27ux.

15 грудня на сайті НААУ в рамках тижня довкілля права оприлюднено статтю заступника голови Комітету **Софії Шутяк** на тему «Застосування верховенства права у реалізації права власності на об'єкти тваринного світу в Україні».

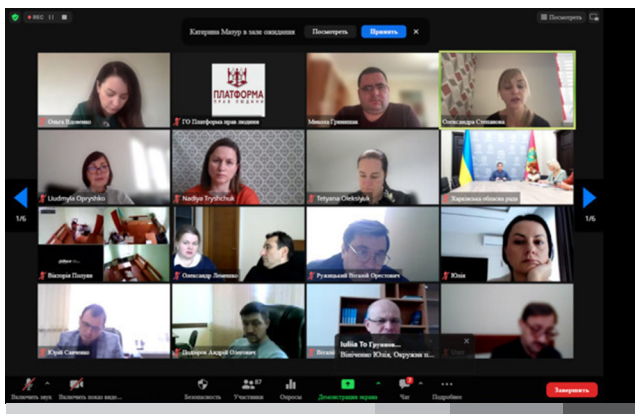
«У суспільстві не відпрацьовані алгоритми притягнення до відповідальності за злочини проти тварин».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/uckswnp5.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

29 листопада на сайті НААУ оприлюднено новину про круглий стіл на тему «Права людини в цифровому вимірі», організований ГО «Платформа прав людини» за підтримки ініціативи з верховенства права Американської асоціації юристів (ABA ROLI).

Участь у заході взяли голова Комітету **Людмила Опришко** та член Ради Комітету **Тетяна Олексіюк**.

«Доступ до публічної інформації — це правовий інструмент, який повинен стати інструментом побудови довіри між громадськістю і владою. Тому запитувачам і розпорядникам варто докладати більше зусиль для мотивування своїх запитів і відповідей на них, особливо коли мова йде про відмову у наданні інформації», — висловила думку Людмила Опришко.

Тетяна Олексіюк зауважила, що у забезпеченні цифрових прав громадян слід звернути увагу на оприлюднення публічної інформації на офіційних вебсайтах суб'єктів владних повноважень.

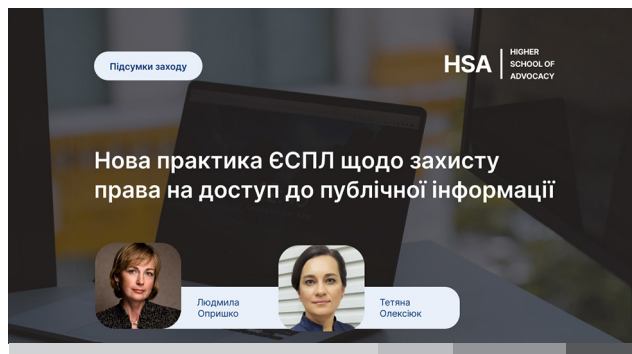
«Моніторинги стану забезпечення інформаційних прав у 2022 та 2023 роках виявили досить низький рівень оприлюднення такої інформації, хоча оцінювалися лише мінімальні вимоги до оприлюднення, а саме: наявність на офіційних вебсайтах текстів нормативно-правових актів, пов'язаних із правовим режимом воєнного стану, суспільно важливої інформації (про воєнні загрози, шляхи евакуації, пункти видання гуманітарної допомоги та укриття), а також навігаційної доступності та актуальності оприлюдненої публічної інформації», — розповіла Тетяна Олексіюк.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/fne2advr.

15 грудня на сайті ВША НААУ було оприлюднено підсумки заходу з підвищення кваліфікації адвокатів на тему: «Доступ до публічної інформації — нова практика ЄСПЛ», який провели **Людмила Опришко**, голова Комітету, експерт ГО «Платформа прав людини», співавтор низки посібників з питань свободи вираження, та **Тетяна Олексіюк**, член Комітету, консультант Ради Європи, експерт з доступу до інформації та права на свободу вираження поглядів.

До базових міжнародних документів у сфері прав людини, що визначають право на інформацію, належать:

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод; Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права; Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля; Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів. У статті 10 ЄКПЛ прямо не йдеться про доступ до інформації. У статті 10 Європейської конвенції з прав людини йдеться про те, що кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Тому право на доступ до інформації розглядається як частина права на свободу вираження.

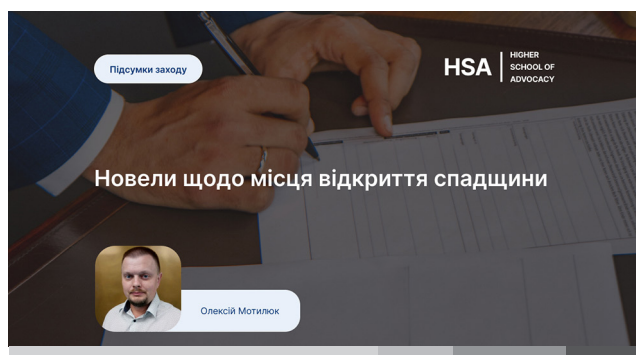
У справі «Magyar Helsinki Bizottság проти Угорщини» ([GC], заява № 18030/11), рішення від 8 листопада 2016 р.), суд зазначив, що готовий розглядати справи щодо доступу до інформації, якщо наявна одна з умов: інформація не надається всупереч обов'язковому рішення національного органу, що набуло законної сили. Наприклад, якщо є рішення суду або обов'язковий до виконання припис Інформаційного комісара; доступ до інформації є необхідним інструментом для реалізації свободи вираження поглядів і його ненадання становить втручання в гарантовані права на отримання чи поширення інформації.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/y7nkxw4f.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У грудні у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему: «Новели щодо місця відкриття спадщини: що врахувати адвокату», який провів для колег член Ради Комітету, голова секції спадкового права **Олексій Мотилук**.

Під час вебінару лектор сфокусував увагу на розгляді таких питань:

1. Проблематика встановлення місця відкриття спадщини: законодавство і нотаріальна практика.
2. Екстериторіальне заведення спадкових справ. Трансформація законодавства та нотаріальної практики протягом 2022 — 2023 років.
3. Роль адвоката при виборі місця заведення спадкової справи.
4. Ефективні механізми реалізації спадкових прав клієнтів.

Лектор означив зміни, що відбулися у питанні місця відкриття спадщини у 2023 році. Так, 22 травня 2023 року набув чинності Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», яким було внесено зміни до Цивільного кодексу України.

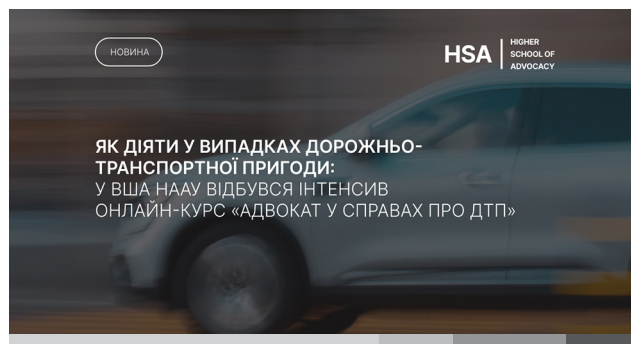
Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/srzf42zk.

У грудні про практичні засади взаємодії зі страховими компаніями: від подання позову до виконання рішення — розповіла під час інтенсив-онлайнкурсу у Вищій школі адвокатури секретар Комітету **Валерія Шкварко**, розкривши питання підсудності, строків звернення для відшкодування шкоди, відповідальності страхової компанії та МТСБУ, а також відповідальності за несвоєчасне виконання зобов'язання щодо відшкодування шкоди.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3sm4943e.

9 грудня у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся інтенсив-онлайнкурс «Адвокат у справах по ДТП». Одним із лекторів заходу виступила секретар Комітету **Валерія Шкварко**. Вона відзначила, що до справ з відшкодування шкоди, завданих ДТП, застосовується загальна підсудність, визначена ст. 27 ЦПК України, тобто позов потрібно подавати до місцевого суду загальної юрисдикції за місцем проживання відповідача або ж за місцем скоєння ДТП.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/535szuv7.

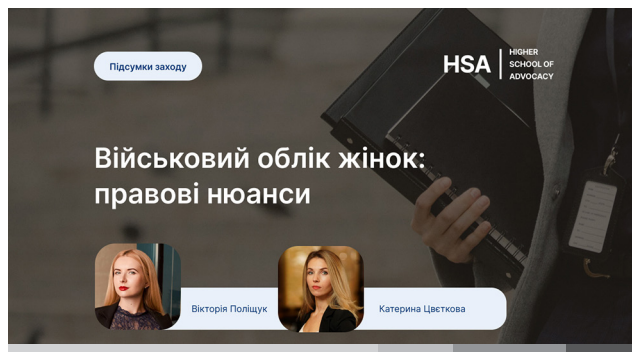
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

У **грудні** за ініціативи членів Ради Комітету у ВША відбулися вебінари з метою підвищення кваліфікації адвокатів за напрямом «трудове право».

Так, адвокати провели вебінари на тему:

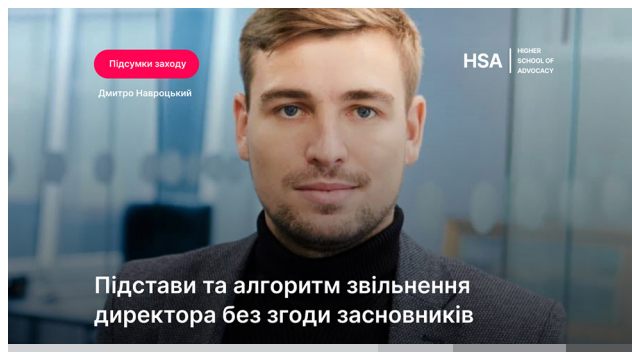
— «Військовий облік жінок», під час якого голова Комітету **Вікторія Поліщук** та її заступниця **Катерина Цвєткова** розповіли загальні положення, правові нюанси військового обліку жінок, а також про порядок проведення перевірок ведення військового обліку;

— «Звільнення директора без згоди засновників». Лектором виступив **Дмитро Навроцький**, який розглянув ключові положення трудового законодавства, якими потрібно керуватися під час виникнення спорів стосовно звільнення директора без згоди засновників, а також озвучив алгоритм дій директора для правильного звільнення.

Публікації членів Ради Комітету за листопад — грудень 2023 року:

— Дмитро Навроцький: «Підстави та алгоритм звільнення директора без згоди засновників»;

— Наталія Кайда: «Вплив домашнього насильства на сферу праці»;

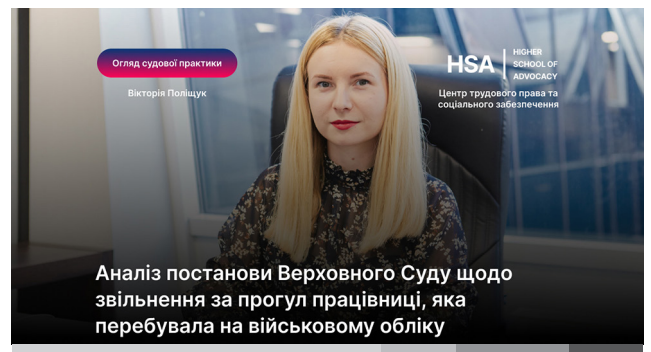
— Вікторія Поліщук:

— «Відповідальність за невиконання нормативу з працевлаштування людей з інвалідністю»;

— «Аналіз постанови Верховного Суду щодо звільнення за прогул працівниці, яка перебувала на військовому обліку»;

— «Чи має право на відпустку адвокат?» (у співавторстві з Керівником секретаріату ВКДКА, лектором ВША Віктором Вовнюком);

Ганна Лисенко:

— «Припис Держпраці: відповіді на поширені питання»;

— «Що треба знати адвокату, щоб допомогти підприємству підготуватись до перевірок Держпраці?».

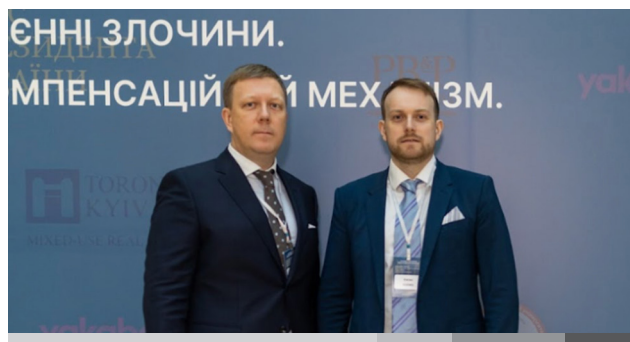
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

15 грудня голова Комітету **Ганна Осетинська** та член Ради Комітету **Вадим Попко** взяли участь у науково-практичній міжнародній конференції на тему

«Спеціальний трибунал. Реінтеграція Криму та всіх т. о. територій. Воєнні злочини. Компенсаційний механізм». Захід проводився Київським національним університетом імені Тараса Шевченка за підтримки Офісу Президента України.

Конференція проводилася з метою аналізу діяльності національних та міжнародних установ щодо створення за результатами агресії російської федерації спеціального трибуналу, притягнення до відповідальності за воєнні злочини, повернення депортованих

дітей, реінтеграції Криму та всіх тимчасово окупованих територій України, розробки компенсаційного механізму та забезпечення підтримки в цій діяльності з боку національної та міжнародної академічної спільноти.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

У листопаді відбулася робоча зустріч голови Молодіжного Комітету, президента Європейської асоціації молодих адвокатів EYBA **Сергія Барбашина** та **Жоао Массано** (João Massano), президента Лісабонської регіональної ради Асоціації юристів Португалії (Conselho Regional de Lisboa da Ordem dos Advogados Portugueses).

Під час робочої зустрічі сторони обговорили питання та виклики, з якими стикаються молоді адвокати, та підсилення співпраці для їх вирішення. У тому числі підвищення кваліфікації та доступ до освітніх програм, питання доступу до професії та обмін досвідом з більш досвідченими колегами, важливість підтримки з боку регіональних осередків та асоціацій адвокатів.

Крім того, **Сергій Барбашин** запросив pana **Жоао Массано** взяти участь у заході, що планується у грудні, організований спільно з Молодіжним Комітетом та Європейською асоціацією молодих адвокатів EYBA на тему з розширення можливостей для молодих адвокатів у впізнаваності та визнанні («Recognition Accelerator: Empowering Young Lawyers in Rankings and Recognition»).

Також **Жоао Массано** запросив **Сергія Барбашина** у подкаст щодо викликів молодих адвокатів. Подкаст проводить Лісабонська регіональна рада Асоціації юристів Португалії на регулярній основі для локальних та міжнародних адвокатів.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/bde4h7ek.

21 листопада за ініціативою регіонального представництва Молодіжного Комітету у Рівненській області відбулася зустріч із представниками студентів Національного університету «Острозька академія».

Під час зустрічі обговорили напрями майбутньої співпраці, проведення корисних заходів для студентства, залучення молодих юристів до комунікації з адвокатською спільнотою.

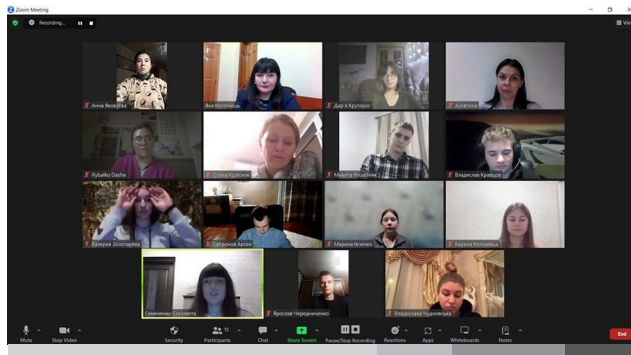
Провели захід адвокати, члени Молодіжного Комітету **Філатова Алла**, **Бондар Юрій**, **Кузь Юрій**, які розповіли студентам про напрями діяльності Молодіжного Комітету.

Наприкінці заходу адвокати відповіли на запитання студентів і побажали їм сумлінно навчатися та брати активну участь у заходах Молодіжного Комітету.

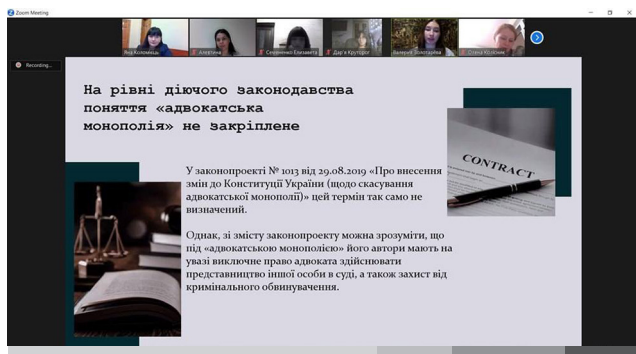
29 листопада відбулося засідання наукового гуртка кафедри цивільної юстиції та адвокатури під керівництвом к. ю. н. **Колісник Олени Вікторівни** та к. ю. н. **Коломієць Яни Леонідівни**.

Науковий захід об'єднав студентів факультетів Адвокатури, Приватного права і Підприємництва та юстиції. На гуртку обговорювались актуальні питання інституту малозначних справ у цивільному судочинстві та монополії адвокатів у цивільному процесі. Дякуємо студентам за ґрунтовні доповіді, блискучі презентації та витончені питання.

Дякуємо за участь **Алевтині Башкеєвій** — адвокату, члену атестаційної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури в Дніпропетровській області, регіональному представнику Молодіжного Комітету у Дніпропетровській області, яка поділилася цікавими кейсами з практики.

30 листопада заступниця голови Молодіжного Комітету **Жанна Грушко** провела акредитований захід

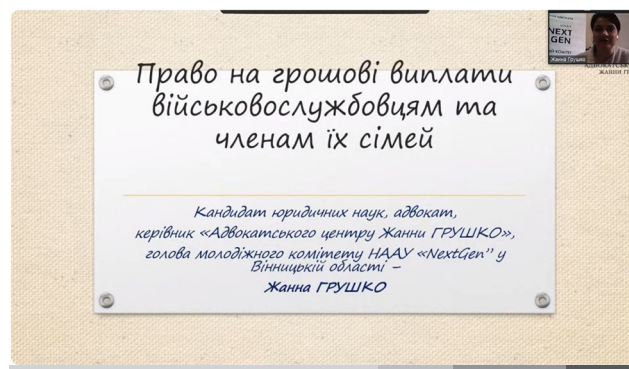
з підвищення кваліфікації для адвокатів Житомирської області.

Вебінар присвячений правам військовослужбовців і членів їхніх сімей на грошові виплати під час дії воєнного стану.

Зокрема, було розглянуто види грошового забезпечення військових, застосування постанови КМУ № 168 у частині отримання додаткової грошової

винагороди у розмірі 30000, 20100, 50000, 100000 гривень. Крім того, увагу присвятили виплатам членам сімей зниклих безвісти, полонених або загиблих військовослужбовців. У цьому контексті проаналізували

низку судових рішень, винесених у таких категоріях справ.

Судова практика у цій сфері є неоднозначною. Адже сьогодні зупиняють провадження у справах про призначення та виплату одноразової грошової допомоги у розмірі 15 мільйонів гривень у зв'язку із загибеллю військовослужбовців, оскільки на розгляді Великої Палати Верховного Суду перебуває аналогічна справа щодо вирішення питання їх підсудності.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yzxn4ute.

8 грудня член Молодіжного Комітету **Олексій Погрібняк** взяв участь у форумі «Реалізація гуманітарних прав людини у Дніпропетровській області: право на освіту, культуру, свободу совісті», присвяченому 75-й річниці Загальної декларації прав людини, затвердженій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, та відзначенню Дня прав людини в Україні, який в Україні на офіційному рівні затверджений 9 грудня 2022 року.

Форум організовано Дніпропетровською обласною державною адміністрацією.

Спікер **Олексій Погрібняк** виступив із темою «Гуманітарні права та їх реалізація».

У роботі форуму взяли участь фахівці різних галузей гуманітарних наук і представники різноманітних організацій і конфесій.

Змістовні та цікаві доповіді розкрили різні аспекти реалізації прав людини, було наголошено на важливій ролі в цьому питанні культури, мистецтва, свободи віросповідання та національної ідентичності.

КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

15 грудня за ініціатииви Комітету у Львові відбувся творчий вечір «Творчий адвокат». Організацію заходу здійснила Рада адвокатів Львівської області. Під час творчого вечора адвокатській спільноті були представлені творчі здобутки адвокатів регіону, зокрема: поезія адвокаток Лілії Баюш та Олени Великої, картини Любові Івсюти та Анни Мацієвської; відеоскетчі Руслана Ружицького; музика Володимира Онацького. Також презентувала свої картини, вишивання, топіарії Наталія Ладанівська. Цей захід став чудовим засобом спілкування між адвокатами, висвітлив культурний доробок адвокатів Львівщини та окреслив нові шляхи співпраці та комунікації в адвокатській спільноті. Тепла атмосфера у колі колег принесла купу задоволення учасникам події.

Творчий вечір став свого роду першим заходом у стінах офісу Ради адвокатів Львівської області, а за-

доволення від нього поклало нову традицію для львівських адвокатів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

15 грудня розпорядженням Голови НААУ, РАУ № 197 було створено Комітет НААУ з питань корпоративного права.

Головою комітету призначена адвокат **Марія Орлик**, яка має двадцятирічний досвід роботи у сфері корпоративного права, супроводу поточної діяльності підприємств, установ та організацій, а також досвід законотворчої діяльності.

«Хоча на сьогоднішній день правова основа регулювання діяльності підприємств уже сформувалась, разом з тим реформа корпоративного права триває, — говорить голова Комітету. — Україна пройшла тривалий шлях у напрямі вдосконалення корпоративного права. Втім, попереду багато роботи. Адже розвинене корпоративне право є однією з передумов стабільного залучення інвестицій в Україну та її відбудови».

Пані Орлик переконана, що НААУ має брати активну участь у нормотворчій діяльності, сприяти формуванню відповідних знань серед правників та представників приватного та публічного сектору економіки. Для цього Комітет аналізуватиме та узагальнюватиме правозастосовну практику в сфері корпоративного права, корпоративного управління, а також готуватиме на їх основі відповідні пропозиції.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ВИБОРЧОГО ПРАВА

18 грудня відбувся круглий стіл на тему «Вибори в умовах воєнного стану: можливість/неможливість проведення. Виклики поствоєнних виборів», органі-

зований Комітетом. Модератором заходу була **Алла Басалаєва**, доктор філософії, голова Комітету.

Під час круглого столу обговорювались наступні питання:

1. Конституційні та законодавчі передумови проведення виборів в Україні в умовах воєнного стану. Нормативна база поствоєнних виборів.

2. Організаційно-технічні особливості проведення виборів в Україні в умовах воєнного стану або у контексті поствоєнних виборів.

3. Можливість участі заборонених партій у виборчому процесі: шляхи розв'язання проблеми.

4. Міжнародні стандарти заборони партій у виборчому процесі.

5. Дискусійні питання припинення повноважень депутатів різного рівня.

6. Припинення повноважень виборчих комісій, роль суб'єктів виборчого процесу.

Участь у заході взяли члени Комітету, народні депутати України, представники Центральної виборчої комісії України, представники наукової спільноти.

Посилання на запис: URL: youtu.be/edsSFJVVcS4.

МЕДІАЦІЯ: МОДНИЙ ТРЕНД ЧИ НАГАЛЬНА ПОТРЕБА?

Людмила Калмикова, адвокат, медіатор, суддя у відставці

На теперішній час актуальною темою є повноцінне запровадження медіації в Україні. Це пов'язано із можливістю вирішення спорів у позасудовому порядку та необхідністю розвантаження судів в умовах надмірного перебування справ у провадженні судів. Існування інституту медіації — це один із шляхів України до євроінтеграційного простору. Для того, щоб відповісти на це запитання: «Медіація — це модний тренд чи нагальна потреба?», необхідно висвітлити змістовне наповнення поняття «медіація». Наразі як ніколи актуальним є питання вирішення спорів у позасудовому порядку, зважаючи на досить велику кількість конфліктів, які виникають у суспільстві в умовах воєнного стану. Актуалізується питання позасудового врегулювання спорів, чим і займається медіація.

МЕДІАЦІЯ: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОНЯТТЯ

Історичний аспект надає можливість зрозуміти, що виникнення конфліктів в усі часи було поширеним явищем. Такі конфлікти виникали в усіх типах взаємовідносин, вирішувались різними способами.

Початок медіації йде з часів великої депресії в Сполучених Штатах Америки, яка була у 30-х роках двадцятого століття. У той час призначенням медіації було вирішення конфліктів у сімейних і трудових відносинах, а також застосування медіації сприяло припиненню масових заворушень у суспільстві. Медіація набула свого поширення і в країнах Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія, та інших країнах. Звертаючись до етимологічного походження терміна «медіація», слід дійти висновку, що її ототожнюють із посередництвом між певними суб'єктами. Ефективність медіації визнана європейським співтовариством — більшість документів Ради Європи та Директив ЄС рекомендують впровадження медіації як основного методу альтернативного врегулювання

спорів. Характерною рисою сучасного етапу розвитку державного управління у судовій системі є перехід від конфронтаційної до дискурсивно-змагальної форми правосуддя, основним поняттям якої є примирення. Примирення на практиці має місце у цивільних, господарських та адміністративних справах до або під час провадження в суді, а також на стадії виконавчого провадження; при вирішенні питання примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинувачуваним) у кримінально-правових відносинах; під час вирішення колективних трудових спорів.¹

У Рекомендації Рес (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року термін «медіація» ототожнюється із процесом врегулювання спорів, у межах якого сторони з допомогою одного чи кількох медіаторів проводять переговори щодо спірних питань з метою досягти домовленості.²

¹ Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект. автореф. ... канд. наук з держ. управління: 21. 00.01. Одеса, 2017. С. 6.

² Рекомендація Рес (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухваленою Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року. URL: hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.

Медіація знайшла відображення в Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо деяких аспектів медіації в цивільних та комерційних справах від 21.05. 2008³ (далі — Директива про медіацію). У п. 6 вказаного Акта визначається, що медіація може забезпечити швидке розв'язання із найменшими витратами спорів у цивільних і комерційних справах через процеси, спеціально пристосовані до потреб сторін. Існує більша ймовірність, що домовленості, досягнуті в результаті медіації, будуть добровільно дотримуватись, а між сторонами збережуться дружні і тривалі стосунки. Ці переваги стають ще більш очевидними у ситуаціях, що мають міжнародний характер. Відповідно до п. 13 цього документа медіація повинна бути добровільним процесом у тому сенсі, що сторони самі несуть відповідальність за цей процес і мають право організувати його так, як вони бажають, і припинити його в будь-який час. Однак національними законодавствами необхідно передбачити, що суди можуть установлювати граничні строки для процесу медіації. Більше того, суди повинні мати можливість звертати увагу сторін на можливість медіації кожного разу, коли вони вважають це за доречне⁴. Враховуючи положення Директиви про медіацію, можна дійти висновку, що у процесі медіації втілюється принцип рівності, добровільності, однак простежується і вплив судів на медіацію з огляду на темпоральні обмеження (строки).

В Україні так само набуває поширення медіація. Значимо, що 2 червня 2016 року до Конституції України внесена норма, яка встановлює, що Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору, одним із яких є медіація. У «Державному стандарті соціальної послуги посередництва (медіації)», що затверджений наказом Міністерства соціальної політики України 17.08.2016 № 892 регламентується, що згода про застосування посередництва (медіації) — це письмова згода (заява) сторін

про проведення переговорів з метою врегулювання конфлікту/спору за участю посередника/медіатора. Європейська асоціація суддів за медіацію (GEMME) визначає судову медіацію, виходячи з розуміння медіації як процедури врегулювання суперечок: судовою медіацією передбачає наділення кваліфікованої і нейтральної третьої особи, що не володіє повноваженнями щодо прийняття рішення, місією вислухати сторони конфлікту, визначити їх погляди, незалежно від того, чи є вони спірними, чи ні, з метою сприяння їм у встановленні комунікації і досягнення угоди між ними.⁵

У зв'язку із впровадженням медіації було прийнято спеціальний Закон України від 16.11.2021 № 1875 «Про медіацію»⁶, який визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. У п. 4 ч. 1 ст. 2 вказаного Закону знаходиться дефінітивна конструкція медіації. Під останньою розуміється позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Нормативне закріплення медіації міститься і у наступних кодифікованих актах, зокрема у:

(1) *Цивільному процесуальному кодексі України*⁷. Так, наразі у ході підготовчого засідання суд також з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (ст. 197). Якщо сторони виявляють таке бажання, тоді суд зобов'язаний зупинити провадження у справі за клопотанням сторін.

(2) *Господарському процесуальному кодексі України*⁸. Під час підготовчого провадження суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (ст.182);

³ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/\\$FILE/Директива%20ЄС%20медіація.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/$FILE/Директива%20ЄС%20медіація.pdf).

⁴ Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах. URL: [viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/\\$FILE/Директива%20ЄС%20медіація.pdf](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/f8c093ad5cb7148bc2257d8d002488a0/$FILE/Директива%20ЄС%20медіація.pdf).

⁵ Battistoni E. Belgium. In: Brenneuer B. Overview of Judicial Mediation in the World. Paris, 2010. P. 136.

⁶ Далі за текстом — Закон «Про медіацію».

⁷ Далі за текстом — ЦПК.

⁸ Далі за текстом — ГПК.

(3) *Кодексі адміністративного судочинства України*⁹. Сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі (ст. 47). Суд з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (ст. 180, 181).

У деяких спеціальних законах так само можуть регламентуватися питання щодо медіації. У ст. 7 Закону України від 08.07.2011 № 3674 «Про судовий збір» регламентується, якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації, то суд розглядає питання про повернення позивачу 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову. У зазначеній нормі передбачається «фінансовий стимул» сторін для примирення шляхом медіації.

Медіація — це альтернативний спосіб вирішення спору, за якого конфліктуючі сторони на основі добровільного волевиявлення використовують допомогу нейтральної, неупередженої та незалежної третьої особи — медіатора, який, маючи спеціальні знання та навички, спрямовує сторони до спільного оптимального вирішення спору, дотримуючись вимог законодавства.¹⁰

Також **під медіацією розуміється:**

1) метод вирішення конфліктів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати оптимальний варіант поведінки;

2) інструмент, призначення якого — усунути негативні наслідки конфлікту;

3) позасудова процедура врегулювання конфлікту (спору) шляхом переговорів його сторін за допомогою одного або кількох нейтральних посередників (медіаторів);

4) нова форма залагодження правових спорів, яка прийшла до нас із західних країн;

5) найкращий метод для вирішення конфлікту у випадку необхідності відновлення стосунків сторін.

Головні засади медіації визначені у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про медіацію». Зокрема, медіація проводить-

ся за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Добровільність участі сторін полягає в усвідомленій згоді сторін на проведення медіації, залучення до медіації за власним бажанням.

Конфіденційність — це обмеженість у доступі до інформації стосовно предмета медіації.

Нейтральність медіатора полягає у безсторонності медіатора щодо вирішення конфлікту.

Незалежність та неупередженість медіатора проявляється у однаковому ставленні щодо всіх сторін конфлікту, незалежно від питань, які виникають.

Самовизначення та рівність сторін медіації — це прийняття рішення сторонами самостійно, але за допомогою медіатора, на рівних умовах.

УЧАСНИКИ МЕДІАЦІЇ

Медіатор — це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію (п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону «Про медіацію»). Згідно із Директивою 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» медіатором є будь-яка третя особа, до якої звернулися з проханням провести медіацію ефективно, неупереджено та компетентно, незалежно від віросповідання або професії цієї третьої особи у відповідній державі-члені, та способу, у який ця третя особа була призначена або отримала запит провести медіацію.

Вимоги до медіатора визначені у ст. 9 Закону України «Про медіацію». Так, медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. При цьому встановлюється обмеження, що медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа. Сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

⁹ Далі за текстом — КАС.

¹⁰ Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку: дисерт. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. С. 53.

Об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, можуть установлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони включають до своїх реєстрів, зокрема, щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

Медіатор повинен проводити медіацію неупереджено і справедливо. Ідея нейтральності (неупередженості) медіатора є центральною в процесі медіації. Медіатор повинен проводити медіацію тільки тих справ, в яких він може залишатися нейтральним — неупередженим і справедливим. Медіатор повинен не допускати поведінки, яка б давала сторонам привід відчувати, що медіатор зловживає своїм становищем, є неупередженим по відношенню до однієї із сторін. Зазначені негативні фактори можуть вплинути на якість процесу медіації та й взагалі на можливість проведення медіації. Медіатор повинен остерігатися упередженості або упереджень, заснованих на особистісних характеристиках сторін, їх соціальному походженні або поведінці на медіації.

Нейтральність медіатора також характеризується відсутністю його будь-якої зацікавленості в конфлікті. Медіатор повинен розкрити всі наявні або потенційні власні інтереси в конфлікті, в тій чи іншій мірі відомі йому. У випадках, коли виявляються такі інтереси медіатора, він повинен відмовитися від медіації, або ж отримати згоду сторін на проведення медіації навіть при наявності таких інтересів. Основний підхід до питання про зацікавленість медіатора в конфлікті та результатах його вирішення пов'язаний із питанням самовизначення медіатора. Медіатор несе відповідальність за оприлюднення всіх наявних або потенційних конфліктів інтересів сторін з інтересами медіатора, які в тій чи іншій мірі йому знайомі і які можуть породити питання про порушення нейтральності (неупередженості) медіатора. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про медіацію» встановлюється відповідальність медіатора. У разі порушення зобов'язань за договором про проведення медіації медіатор несе цивільно-правову відповідальність відповідно до закону. У випадках, передбачених законом, медіатор несе адміністративну чи кримінальну відповідальність. У разі недотримання норм професійної етики медіатор несе відповідальність, визначену статутом або положенням про об'єднання медіаторів, членом якого він є.

Медіатор повинен уникати прояву зацікавленості в конфлікті як під час, так і після завершення процесу

медіації. Це означає, що без згоди всіх сторін медіатор не повинен у майбутньому встановлювати професійні стосунки з однією із сторін незалежно від того, стосуються або не стосуються питання справи, яка розглядалася під час медіації, за умови, якщо це може заважати процесу виконання рішень, досягнутих під час медіації.

Медіатор повинен мати високий рівень підготовки та бути незалежним. У свою чергу, незалежність медіатора від сторін необхідна для забезпечення його нейтральності та неупередженості у процесі медіації. Незалежність медіатора може бути у декількох формах, зокрема, емоційній, фінансовій та організаційній. Емоційна незалежність означає, що медіатор не знаходиться з жодною із сторін у стосунках, які породжують особисті емоційні відносини — позитивні чи негативні. Фінансова незалежність означає, що оплата медіатора за участь у процесі медіації не залежить від результатів процесу та від домовленостей сторін, до яких вони прийдуть у процесі. Це означає, що оплата медіатора не може передбачати отримання бонусів у разі досягнення домовленостей, які є «бажаними» тій чи іншій, або навіть двом сторонам. Розмір оплати роботи медіатора пов'язаний лише з рівнем професіоналізму, попитом на подібні послуги на ринку, складністю кейсу та обсягом годин, які будуть потрібні для проведення процесу. Організаційна незалежність означає, що медіатор не є колегою, найманим працівником, підлеглим або керівником однієї із сторін. Часто великі компанії мають свого штатного медіатора, або ці функції покладено на працівника HR-відділу. У такому випадку медіатор має знаходитися у однаковій організаційній позиції до обох сторін, а також бути емоційно незалежним від кожної із сторін. Медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі, за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів або індивідуально. Медіатор проводить медіацію індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа — підприємець. Медіатор, який проводить медіацію індивідуально, може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки із зазначенням свого прізвища, імені та по батькові (за наявності).

Сторони медіації — це фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів)

чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію»).

Права сторін медіації визначаються у ст. 18 цього Закону. Сторони медіації мають право:

- за взаємною згодою обрати медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації;

- визначити умови договору про проведення медіації;

- за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників;

- відмовитися від послуг медіатора (медіаторів) та обрати іншого медіатора (медіаторів);

- у будь-який момент відмовитися від участі у медіації;

- у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку;

- залучати експерта, перекладача та інших осіб, визначених за домовленістю сторін медіації. Законом, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації можуть визначатися інші права сторін медіації.

Обов'язки сторін медіації окреслені у ст. 19 Закону України «Про медіацію». Сторони медіації зобов'язані: — дотримуватися вимог цього Закону, договору про проведення медіації та правил проведення медіації; — виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою; — виконувати інші обов'язки, визначені законом.

Для медіації, як і будь-якого процесу, притаманна специфічна внутрішня структура, складається із етапів, які характеризуються такими ознаками, як логічність, послідовність, процесуальна єдність, упорядкованість, унормованість, самостійність, цільове призначення.

ЕТАПИ МЕДІАЦІЇ

Перший етап — підготовка до медіації

На цьому етапі медіатор:

- (1) досліджує інформацію про сторони конфлікту, їхні вимоги;

- (2) збирає необхідну інформацію;

- (3) здійснює обмін інформацією;

- (4) здійснює обмін документами;

- (5) збирає всю сукупність документів, які необхідні для прийняття рішення;

- (6) здійснює заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом;

- (7) організовує місце для проведення медіації.

Обов'язками медіатора на етапі підготовки є здійснення підготовки до медіації та її проведення відповідно до Закону, правил проведення медіації та кодексу професійної етики медіатора; під час підготовки до медіації надавати сторонам конфлікту (спору) для ознайомлення кодекс професійної етики, якого він дотримується у своїй діяльності; не розголошувати інформацію, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації (ст. 12 Закону України «Про медіацію»).

Другий етап. Проведення (відкриття) медіації

Для зазначеного етапу характерні такі дії:

- (1) вступне слово медіатора;

- (2) підписання договору з медіатором;

- (3) збір даних та оголошення порядку і правил;

- (4) з'ясування позицій сторін;

- (5) визначення тем для обговорення.

Під час проведення медіації медіатор: залучає іншу сторону конфлікту (спору) в медіацію; здійснює підготовчі заходи для проведення медіації; управляє процесом переговорів; забезпечує рівність сторін у переговорах; зберігає конфіденційність; організовує конструктивну комунікацію; створює умови та простір для пошуку рішення сторонами; перевіряє, щоб домовленості сторін відповідали їх інтересам, були реалістичними та виконуваними; надає консультації та рекомендації щодо фіксування результатів медіації. Жодна із сторін не впливає на поведінку медіатора під час проведення медіації. Обов'язки медіатора під час проведення медіації є наступними: повідомляти сторони медіації до початку та під час проведення медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією із сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості. У такому разі медіатор може проводити медіацію лише за наявності письмової згоди всіх сторін медіації та відповідно до свого внутрішнього переконання щодо дотримання ним принципу нейтральності, незалежності та неупередженості

медіатора; припинити проведення медіації у разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов'язками медіатора, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації; інформувати сторони та інших учасників медіації про їхні права та обов'язки, принципи і правила проведення медіації, структуру процедури медіації, можливість отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів), наслідки укладення договору про проведення медіації та/або угоди за результатами медіації в письмовій чи усній формі, а також про свій професійний досвід та компетенцію; керувати процедурою медіації (ст. 12 Закону України «Про медіацію»). Медіатор має дотримуватися норм професійної етики медіатора. Об'єднання медіаторів розробляють власні кодекси професійної етики медіатора чи визнають та приєднуються до існуючих кодексів професійної етики медіатора. Кодекси професійної етики медіатора мають відповідати положенням цього Закону. В статуті чи положенні об'єднання медіаторів визначається порядок притягнення до відповідальності за недотримання норм професійної етики медіатора, який є членом такого об'єднання.

Третій етап. Дослідження інтересів

Сторони приходять у медіацію з позиціями та інтересами. Медіатор повинен з'ясувати потреби сторін. Для цього медіатор обговорює позиції для розуміння. Серед інтересів сторін можна виділити психологічні, процедурні, змістовні. При виявленні протилежних інтересів медіатор з'ясовує потреби, які стоять за ними, для подальшого розуміння у процесі перемовин сторін. Потреби сторін є схожими, тому більш зрозумілими. У результаті дослідження інтересів відбувається наближення сторін до майже однакових точок зору на можливі варіанти вирішення спору. На цьому етапі вкрай важлива роль медіатора, який допомагає сторонам зрозуміти свої потреби і потреби іншої сторони. На етапі дослідження інтересів медіатор ставить запитання, зокрема, гіпотетичні запитання для зміни поглядів на ситуацію, відкриті, закриті запитання для уточнення, перевірки інформації. Крім того, медіатор застосовує техніку активного слухання для збирання потрібної інформації, виокремлення головного,

зниження напруги і фіксування проміжних результатів. Медіатор при цьому допомагає сторонам краще висловити свою власну думку, зрозуміти опонента, прибрати категоричність, виокремити суть від емоцій, чітко сформулювати свої думки.

Четвертий етап. Переговори

На зазначеному етапі напрацьовуються ідеї, можливі варіанти вирішення конфлікту. Медіатор допомагає сторонам розглянути можливі рішення, оцінити ефективність та ризики рішень, перейти від загального до конкретного у напрацюванні рішень, проаналізувати альтернативні рішення, а також оцінити можливі варіанти рішень і дійти консенсусу.

П'ятий етап. Укладання та підписання угоди

На цьому етапі:

- (1) медіатор перевіряє напрацьовані варіанти рішень на реалістичність та можливість виконання;
- (2) уточнюються деталі, узгоджуються пункти угоди, формується остаточне рішення, яке задовольняє всіх учасників;
- (3) учасники ознайомлюються з текстом угоди, яка за загальним правилом укладається у 2 примірниках, та підписують її.

На відміну від судового вирішення спору, який базується на прямому правозастосуванні, медіація здійснюється з використанням права на основі справедливості та з урахуванням інтересів обох сторін. Залучення посередника дає можливість усунути психологічний бар'єр, що існує при прямому спілкуванні «ворогуючих» сторін. Залучивши до переговорного процесу кваліфікованого посередника, сторони визнають свою готовність спочатку до компромісу, а потім і до консенсусу. Учасники медіації приймають рішення (на відміну від судового розгляду, під час якого рішення приймає безпосередньо суддя), що задовольняє їх обох, а посередник лише створює умови, які дають можливість коректно вести обговорення суті справи. Процес медіації — суворо конфіденційний (не розголошується), у той час як судовий розгляд, зазвичай, є процедурою публічною. Суд визначає, коли процес розпочнеться, коли закінчиться і як проходитиме. Ґрунтуючись на відповідних нормах чинного законодавства, суд приймає рішення та оголошує його сторонам. У процесі ж медіації всі учасники мають можливість контролювати ситуацію. Судовий розгляд завжди

передбачає наявність переможця і того, хто програв, а медіація налаштована на пошук взаємовигідного та взаємоприйнятного розв'язання спору.¹¹

Переваги медіації серед інших способів вирішення спорів: 1) добровільність; 2) участь медіатора — незалежної третьої особи, яка за допомогою спеціальних навичок організовує процес переговорів, щоб допомогти з'ясувати та проаналізувати інтереси сторін; 3) врегулювання конфлікту самими сторонами з позиції інтересів шляхом знайдення взаємоприйнятного рішення; 4) швидкість; 5) гнучкість та неформальність процедури; 6) економність; 7) більша ймовірність виконання прийнятого рішення; 8) конфіденційність; 9) можливість залучення експертів.¹²

У загальному, слід зазначити, що перевагами вирішення конфліктів в медіації порівняно саме із судовим розглядом є:

- (1) вирішення конфлікту протягом незначного періоду часу;
- (2) нерозголошення відомостей, отриманих у процесі медіації стороннім особам за деякими винятками;
- (3) економія особистого часу;
- (4) значно менша вартість витрат порівняно з витратами на судовий розгляд;
- (5) налагодження і збереження стосунків між сторонами;
- (6) зняття емоційної напруги;
- (7) запобігання емоційному вигоранню;
- (8) покращення якості життя.

Медіація в судах може бути впроваджена у десятиках різних форматів: від права сторін на призупинення судових процедур для проведення медіації до обов'язкового досудового порядку вирішення спорів шляхом медіації, коли всі справи певного типу мають пройти процедуру медіації перед їх розглядом у суді. До добровільних моделей судової медіації належать будь-які моделі, що потребують згоди обох сторін. Навпаки, обов'язкові моделі передбачають спробу застосування медіації сторонами незалежно від їхнього бажання (але не обов'язок дійти остаточного вирішення спору).¹³

Медіація, як ефективний спосіб альтернативного вирішення спорів, широко застосовується в бізнес-середовищі, в сімейних спорах, в соціальній сфері, в IP-та IT-сферах, в роботі з громадами. Наприклад, застосування медіації в сімейних конфліктах призводить до зменшення кількості вирішення конфліктів в суді до 60 %. Але коли мова йде не лише про питання розірвання шлюбу, розподілу майна, стягнення аліментів, визначення місця проживання дитини, встановлення порядку участі кожного з батьків у вихованні дитини, в яких медіація на сьогоднішній день є найдієвішим інструментом, то ця процедура здатна допомогти вирішити конфлікти і між представниками різних поколінь у сім'ї (батьки-діти-бабусі), питання спадкування, процедури встановлення опіки та усиновлення, виховання дітей. Існує поняття «медіації в школах медіації» — і це про те, як навчити дітей неагресивно та безконфліктно, без участі дорослих, тобто самостійно вирішувати спірні ситуації, що виникають між ними в колі однолітків та в соціумі, як налагодити це порозуміння і вибудувати нову модель поведінки дітей для знайомства зі світом дорослих. Медіація вчить вибудовувати взаємовідносини та знаходити рішення, спираючись на інтереси, цінності, потреби, почуття людини, а не виходити лише з його емоційних реакцій, поведінки, принципових позицій.

17 листопада 2023 року під час круглого столу «Судова влада та медіація: точки перетину» голова КЦС ВС Борис Гулько зауважив, що згідно зі статистичними даними за 2022 рік на розгляді в судах України перебувало майже 3,5 млн справ. Через різні причини значна частина з них не була вирішена. Водночас надмірна тривалість судового розгляду призводить до порушення фундаментального права осіб на доступ до правосуддя. Тож застосування процедури медіації сприятиме зменшенню навантаження на судову систему. Суддя ВС у КЦС Олена Білоконь підтримала думку про необхідність запровадження медіації як обов'язкової досудової процедури в деяких категоріях спорів. Зокрема, це стосується спорів щодо визначення місця проживання дитини та (або) встановлення способу участі у вихованні дитини.¹⁴

¹¹ Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: вітчизняний та зарубіжний досвід: наукова монографія / За заг. ред. В. І. Цимбалюка. Львів: «Новий Світ- 2000», 2020. С. 17.

¹² Токарева К. С. Адміністративно-правове регулювання медіації: сучасний стан та тенденції розвитку: автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. С. 7.

¹³ Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України. Посібник підготовлено у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», Київ, 2017. С.8. URL: rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7.

¹⁴ Круглий стіл «Судова влада та медіація: точки перетину». Захід організовано Верховним Судом спільно з проектом ЄС «Право-Justice», 2023. URL: supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1512260/.

Доповідачка зазначила, що суду не завжди вистачає гнучкості, адаптивності та індивідуального підходу для ефективного вирішення цієї категорії емоційно виснажливих спорів. Це зумовлює необхідність більш широкого застосування нових підходів і засобів поза-судового врегулювання сімейних спорів, одним з яких виступає інститут медіації. Втручання суду в сімейний конфлікт зазвичай відбувається на пізній стадії, коли ситуація дуже ускладнена. До того ж судові процедури не завжди враховують особливі ознаки сімейних спорів і є надмірно тривалими.

Олена Білоконь акцентувала, що сімейний конфлікт, до якого залучені діти, має бути вирішений судом з урахуванням найкращих інтересів дітей. Водночас діти почуваються некомфортно в межах судової процедури, а концепція дружнього до дітей судового провадження складно реалізується на практиці. Крім того, існує проблема виконання судових рішень у справах щодо дітей — за відсутності готовності кожної зі сторін конфлікту добросовісно й повно виконувати судовий припис виконувати такі рішення дуже складно.

Суддя КЦС ВС Євген Синельников зауважив, що проведення такого заходу в приміщенні ВС за участю суддів усіх інстанцій свідчить про те, що судді усвідомлюють необхідність проведення медіативних процедур, її значення в запобіганні конфліктів, їх вирішенні, зменшенні навантаження на судову систему, зниження конфліктності загалом у суспільстві.

Слід резюмувати, що використання такого інструменту, як медіація, є гідною альтернативою судовому врегулюванню спорів, яка полягає у пошуку оптимального рішення, у повній мірі враховуючи інтереси сторін шляхом проведення низки переговорів, висловлення думок та пропозицій за участю медіатора як незалежної особи, який діє на засадах незалежності та неупередженості, сприяє підтримці та розвитку між сторонами культури їхніх відносин, досягненню позитивного результату і взаєморозуміння у конфлікті (спорі), який між ними виник. Завдяки перевагам медіації, а саме таким, як економія часу, взаємоприйнятне рішення, добровільність, гнучкість процедури, та іншим, можливе швидке та ефективне вирішення конфліктів, які виникають у суспільстві.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

**гаряча лінія працює цілодобово*

ПИТАННЯ ВІРОСПОВІДАННЯ У КОНТЕКСТІ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія Поліщук, адвокат, голова Комітету НААУ з питань трудового права

Основним національним нормативно-правовим актом у сфері свободи віросповідання є Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», відповідно до якого видаються інші вітчизняні законодавчі документи. Стаття 3 цього Закону кожному громадянину в Україні гарантує право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду. Не допускається будь-яке примушування при визначенні громадянином свого ставлення до релігії, до сповідання або відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах

і церемоніях, навчання релігії. Здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, встановлені законом і відповідають міжнародним зобов'язанням України.

Згідно з положеннями ч. 3 ст. 4 Закону України від 23.04.91 № 987 «Про свободу совісті та релігійні організації» ніхто не може з мотивів своїх релігійних переконань ухилятися від виконання конституційних обов'язків. Заміна виконання одного обов'язку іншим з мотивів переконань допускається лише у випадках, передбачених законодавством України.

Закон України від 20.12.91 № 2011 «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»¹ передбачає право на задоволення духовних потреб військовослужбовців у понятті соціального захисту.

Військовослужбовці вправі сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Командири (начальники) військових з'єднань та частин надають можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від виконання обов'язків військової служби час (ч. 1 ст. 6 Закону № 2011).

Можливість брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах під час виконання обов'язків військової служби надається військовослужбовцям з дозволу командира (начальника) військового з'єднання чи частини. Військовослужбовці не мають права відмовлятися або ухилятися від виконання обов'язків військової служби з мотивів релігійних переконань та використовувати службові повноваження для релігійної чи атеїстичної пропаганди. Військовослужбовці мають право на придбання, володіння і використання релігійної літератури будь-якою мовою, а також інших предметів та матеріалів релігійного призначення. Ніхто не має права перешкоджати задоволенню військовослужбовцями своїх релігійних потреб (ч. 2, 3, 4 ст. 6 Закону № 2011).

Відтак усі військовослужбовці мають право на реалізацію своїх прав у частині свободи віросповідання. У той же час чинний Закон № 2011 не передбачає зобов'язань держави щодо задоволення потреб

¹ Далі за текстом — Закон № 2011.

військовослужбовців, які пов'язані з відправленням релігійних обрядів залежно від їх конфесійної приналежності.

Враховуючи ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковану 17.07.97 Законом України № 475/97-ВР, передбачено, що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії. Важлива задача держави гарантувати та сприяти цьому праву. Реалізація права громадян на свободу релігії визначена й у рішеннях Європейського суду з прав людини, а саме:

1) рішення у справі «Баятян проти Вірменії» (скарга № 23459/03 від 07.07.2011)², у якому зазначено:

п. 110 — «несприйняття військової служби — коли мотивом такого несприйняття є серйозний та нездоланний конфлікт між обов'язком служити в армії та переконанням конкретної особи або його глибокими та невдаваними релігійними чи іншими поглядами — є переконанням або поглядом настільки незаперечним, серйозним, послідовним і значущим, що на нього поширюється гарантія ст. 9 Європейської конвенції»;

п. 112 — «неявка заявителя для проходження військової служби є проявом його релігійних поглядів. У зв'язку з чим, притягнення його до кримінальної відповідальності за ухилення від призову є втручанням в його свободу сповідувати свою релігію, гарантія якої передбачені п. 1 ст. 9 Європейської конвенції»;

п. 128 — «Європейський Суд приходять до висновку, що притягнення заявителя до кримінальної відповідальності представляє собою втручання, яке не є необхідним в демократичному суспільстві за змістом ст. 9 Європейської конвенції. Отже, мало місце порушення даної норми»;

2) постанова суду (мирова угода) у справі «Стефанов проти Болгарії» (скарга № 32438/96 від 03.05.2001), у якій зазначено:

п. 14 — «повинно бути припинено будь-яке кримінальне провадження, ініційоване в Болгарії з 1991 року у відношенні громадян Болгарії, які відмовилися від військової служби на підставі переконань, але в той же час висловили готовність пройти альтернативну цивільну службу <...>; альтернативна цивільна служба <...> не повинна бути пов'язана з військовими установами <...>; в період проходження

цивільної служби особи, що відмовляються від служби в армії на підставі переконань, повинні мати рівні по відношенню з іншими громадянами Болгарії права на свободу сповідувати свої переконання індивідуально <...>;»;

3) постанова суду у справі «Ерчеп проти Турції» (скарга № 43965/04 від 22.11.2011), в якій зазначено:

п. 61 — «заявитель, являючись Свідком Єгови, намагався отримати звільнення від військової служби не задля своєї вигоди чи зручності, а у зв'язку зі своїми невдаваними релігійними переконаннями. Європейський суд також відмічає, що заявитель ніколи не відмовлявся від виконання своїх громадянських обов'язків в цілому, а навпроти, відкрито просив власті надати йому можливість пройти альтернативну цивільну службу <...>».

З наведеного вище та з практики ЄСПЛ слідує, що право на релігію гарантується усім військовослужбовцям. Держава дбає про дотримання цього права та про задоволення духовних потреб військовослужбовців. Однак чинне законодавство не ставить обов'язок для держави щодо задоволення потреб військовослужбовців, які пов'язані з відправленням релігійних обрядів залежно від їх конфесійної приналежності.

Друге питання, яке варто озвучити, — чи може бути певна конфесійна приналежність підставою для відстрочки від мобілізації?

Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» визначає організаційно-правові засади альтернативної (невійськової) служби, якою відповідно до Конституції України має бути замінено виконання військового обов'язку, якщо його виконання суперечить релігійним переконанням громадянина. Альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень. Тобто альтернативна (невійськова) служба у зв'язку з мотивами релігійних переконань, які не дозволяють належним чином виконати військовий обов'язок, застосовується для осіб, які мають проходити строкову військову службу.

² Див. за посиланням : URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-117200&filename=CASE%20OF%20BAYATYAN%20v.%20ARMENIA%20-%20%5BRussian%20Translation%5D%20legal%20summary%20by%20the%20COE%2FECHR.pdf&logEvent=False>.

Сьогодні в умовах воєнного стану можливість проходження альтернативної служби обмежена для осіб, які мають певні релігійні переконання. У Єдиному державному реєстрі судових рішень у відкритому доступі обмежена кількість судових рішень, які б заперечували зазначену тезу. Як приклад можна зазначити про **виправдовувальний вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 03.04.2015 у справі № 285/692/15-к (провадження № 1-кп/0285/107/15).**

Обставини справи.

12 серпня 2014 року молодшого лейтенанта ОСОБА_5 призвано на військову службу під час мобілізації, на особливий період, ІНФОРМАЦІЯ_2 на підставі Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» № 607/2014 від 21 липня 2014 року, та в той же день він був направлений для проходження військової служби до військової частини — польова пошта НОМЕР_2.

6 жовтня 2014 року наказом командира військової частини — польова пошта НОМЕР_3 № 16 молодшого лейтенанта ОСОБА_5 зараховано до списків особового складу військової частини та зараховано в розпорядження командира військової частини — польова пошта НОМЕР_3.

18 жовтня 2014 року наказом командира військової частини — польова пошта НОМЕР_4 № 161 молодшого лейтенанта ОСОБА_5 зараховано до списків особового складу військової частини — польова пошта НОМЕР_4 та призначено на посаду командира 3 механізованого взводу 13 механізованої роти 5 механізованого батальйону та відповідно до ст. 2, 4, 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» він вважається військовослужбовцем, який проходить військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період.

23 жовтня 2014 року близько 16 год 10 хв на території військової частини польова пошта НОМЕР_4, яка розташована за адресою: АДРЕСА_2, у кабінеті № 67 штабу частини молодший лейтенант ОСОБА_5 на порушення вимог ст. 19, 65, 68 Конституції України, ст. 11, 16, 30, 35, 37 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 3, 4, 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, грубо порушуючи порядок проходження військової служби, діючи з прямим умислом, у відкритій та категоричній формі, через небажання приймати справи та посаду, виявив непокору — відкрито відмовився виконати письмовий наказ командира

військової частини — польова пошта НОМЕР_4 від 18.10.2014 № 161, повідомивши старшому лейтенанту ОСОБА_6 про відмову приймати справи та посаду, після чого відданий йому наказ відкрито не виконав, справи та посаду не приймав.

Дії ОСОБА_5 органами досудового розслідування кваліфіковані за ст. 402 ч. 1 КК України, як непокора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника.

Обвинувачений ОСОБА_5 в судовому засіданні винуватого кримінального правопорушення не визнав і показав, що не прийняв посаду з релігійних переконань. Він є прихожанином чоловічого монастиря. Притримується законів Божих і у зв'язку з цим не може навчати людей вбивати та не може вбивати сам. Після отримання повістки був призваний для перепідготовки. Наказу йому ніхто не показував, згідно з яким він повинен був прийняти особовий склад, навчати убивати та прийняти матеріальне забезпечення. В. о. начальника штабу ОСОБА_7 він сказав, що не може займати посаду через релігійні переконання, на що останній йому відповів, що йому такі офіцери не потрібні, але інших посад не запропонував. У частині ніяких медичних оглядів він не проходив. Має проблеми із зором, одне око бачить всього на 40 %. При проведенні службової перевірки неодноразово говорив про свої релігійні переконання. Не відмовляється від проходження військової альтернативної служби.

Обґрунтування Суду.

На обґрунтування доведеності вини ОСОБА_5 прокурор вказує на те, що обвинувачений нікому не надавав заяв про неможливість виконувати військового обов'язку через свої релігійні переконання.

Твердження обвинуваченого ОСОБА_5 про свої релігійні переконання підтверджуються і матеріалами справи, а саме обвинувачений є прихожанином Свято-Пантелеймонівського Одеського чоловічого монастиря, а прихожанин — це людина, котра постійно бере участь у суспільних богослужіннях, що проходять в обителі, у таїнствах Сповіді та Свято Причастя, крім того ОСОБА_5 несе послух у трапезній монастиря (а.п. 63, а.п. 83).

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»: «Не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані <...> у передбачених законами випадках».

Таким чином, ОСОБА_5 підпадає під дію ч. 4 ст. 35 Конституції України, ч. 4 ст. 1 Закону України

«Про військовий обов'язок і військову службу» та ст. 2 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», а тому має право на заміну альтернативною службою військового обов'язку, у тому числі військової служби за призовом під час мобілізації, оскільки належить до релігійної організації.

Також слід зауважити, що відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень. Однак такі обмеження в нормативно-правових актах України на тепер не існують.

Результат: ОСОБА_5 визнати невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 402 КК України, та виправдати його за відсутністю в його діях складу вказаного кримінального правопорушення.

Детальніше з вирокom можна ознайомитися за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/43579708.

Аналогічний вирок не може слугувати чіткою підставою для заміни військової служби за призовом під час мобілізації на користь альтернативної служби. Крім того, цей вирок було винесено до повномасштабного вторгнення. Судова практика воєнного стану доводить зворотний факт, що мобілізації підлягають усі особи, для яких прямою вказівкою Закону України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку» не передбачено відстрочки. Для прикладу наведено декілька судових рішень.

Рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 02.10.2023 у справі № 554/6106/23 (провадження № 2-а/554/111/2023).

Обставини справи.

На обґрунтування позову ОСОБА_1 вказав, що 03.07.2023 постановою начальника Полтавського об'єднаного територіального центру комплектування та соціальної підтримки Карабліна С. І. № 323 на нього накладено адміністративне стягнення в сумі 5100 гривень. Позивач зазначив, що належить до категорії осіб, які не підлягають мобілізації, відповідно до абз. 16 ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». ОСОБА_1 зазначив, що з 29.05.2011 є присвяченим охрещеним служителем Релігійного об'єднання

Свідків Єгови в Україні, що підтверджується довідкою від 11.04.2022 № 1974, виданою регіональною організацією «Релігійний Центр Свідків Єгови в Україні». Відповідно до переліку, затвердженого постановою КМУ від 10.11.99 № 2066, Свідки Єгови належать до релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю. ОСОБА_1 зазначив, що не відмовлявся від проходження військової служби на час мобілізації, а звертався із заявами про надання йому безпосередньо передбаченої Конституцією України можливості виконувати замість військового обов'язку невійськову службу відповідно до його релігійних переконань, а також висловлював готовність виконувати суспільно корисні роботи на заміну військової служби. Позивач вважає, що він відповідно до ч. 4 ст. 35 Конституції України, абз. 16 ч. 16 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» не підлягає призову на військову службу під час мобілізації, тому не мав обов'язку з'являтися у військову частину, що свідчить про безпідставність ухвалення постанови про накладення адміністративного стягнення.

Обґрунтування Суду.

Проаналізувавши в сукупності надані докази, суд доходить висновку, що оскаржувана постанова прийнята уповноваженим на те органом відповідно до вимог КУпАП, права ОСОБА_1, як під час складання протоколу, так і під час розгляду справи, були дотримані, а вина позивача у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 210-1 КУпАП, є доведеною та підтверджується протоколом про адміністративне правопорушення від 03.07.2023.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/113984485.

Рішення Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.10.2023 у справі № 211/5845/23 (провадження № 2-а/211/39/23).

Обставини справи.

Позов обґрунтовує тим, що постановою начальника Металургійно-Довгинцівського об'єднаного територіального центру комплектування та соціальної підтримки ОСОБА_2 № 433 від 04.09.2023 на ОСОБА_1 було накладено адміністративне стягнення в сумі 3400 гривень. Позивач вважає за необхідне зазначити, що в діяннях позивача відсутній склад адміністративного

правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 210 Кодексу України про адміністративні правопорушення. ОСОБА_1 з 2007 року є присвяченим охрещеним служителем Релігійного об'єднання Свідків Єгови в Україні, довідка № 1796 від 10.05.2023.

Обґрунтування Суду.

Посилання позивача на незаконність оскаржуваної постанови через те, що він за релігійним переконанням не був зобов'язаний з'являтися до ТЦК, суд не може взяти до уваги, позаяк протокол і постанова винесені відносно ОСОБА_1 04.09.2023 за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, вчинені в особливий період.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у порушенні законодавства про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, а саме: нез'явлення за викликом до ТЦК для постановки на військовий облік та визначення призначення на воєнний час. Релігійне віросповідання не є законною підставою для неявки до ТЦК.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитися за посиланням: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114203396.

Отже, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст. 30 — 34, 38, 39, 41 — 44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Пунктом 16 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» допускається обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби. Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» альтернативна (невійськова) служба під час війни не визначена.

ОБРАННЯ ЕФЕКТИВНОГО СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНОГО ПРАВА Є ЗАПОРУКОЮ УСПІХУ СПРАВИ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ ПРАВОЧИНУ

Валерія Шкварко, адвокат, секретар Комітету з питань цивільного права та процесу

За результатами розгляду позову про визнання правочину недійсним вирішується питання про спростування презумпції правомірності правочину й має бути не лише встановлено наявність підстав недійсності правочину, що передбачені законом, але й визначено, чи було порушене цивільне право особи, на захист якого позивач звернувся до суду, яке саме право порушене, у чому полягає його порушення, оскільки залежно від цього визначається належний спосіб захисту порушеного права, якщо воно мало місце.

Згідно зі статтею 15 Цивільного кодексу України¹ передбачено право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа також має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного судочинства.

Відповідно до ч. 1 ст. 16 ЦК кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Частиною 2 ст. 16 ЦК визначено способи здійснення захисту цивільних справ та інтересів судом, одним із яких може бути визнання правочину недійсним.

Звернемося до матеріалів справи № 755/6771/18 (провадження № 61-3994св22).

Скориставшись закріпленими правами, позивач звернувся до суду з вимогою про визнання договорів купівлі-продажу квартири недійсними. Позов мотивував тим, що тривалий час мешкає у спірній квартирі. Квартиру було отримано на підставі ордеру. Звернувшись до відповідних органів для реалізації права на приватизацію житла, отримав відповідь, що спірна квартира вже продана іншій особі. Позивачу стало не зрозумілим, як квартира могла бути проданою та ким, оскільки свідоцтво про право власності на спір-

ну квартиру йому як єдиному її користувачу у встановленому законом порядку приватизації державного житлового фонду не видавалось і фактично право власності на нерухоме майно набуто ним не було.

Позивачем на підтвердження позовних вимог було надано низку документів, серед яких містилися довідки, які підтверджували, що він єдиний, хто був зареєстрований у спірному житлі, а також той факт, що на час первинного відчуження квартири відбував покарання в місцях позбавлення волі, тощо.

Та, незважаючи на всі надані докази, суд першої інстанції позовні вимоги залишив без задоволення, мотивуючи таке недоведеністю того, що первинна реєстрація права власності позивача на спірну квартиру в порядку приватизації не відбувалася, та відсутністю доказів того, що ОСОБА_1 не укладав 15 квітня 2010 року договір купівлі-продажу квартири. Щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири від 20 грудня 2017 року районний суд визнав, що відповідач ОСОБА_2 є добросовісним набувачем. Сама собою реєстрація місця проживання позивача у спірній квартирі не може бути доказом чи підставою для визнання договорів купівлі-продажу недійсними².

¹ Далі за текстом — ЦК.

² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96429441.

Натомість суд апеляційної інстанції³, взявши до уваги доводи та надані докази позивача, задовольнив частково, а вже Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду⁴ поставив «крапку» в цій справі, залишивши без задоволення касаційну скаргу, а постанову — без змін⁵.

У постанові КЦС ВС взяв до уваги й інші висновки КЦС ВС від 27.01.2020 у справі № 761/26815/17 (провадження № 61-16353сво18); від 11.06.2020 у справі № 281/129/17 (провадження № 61-14661св19); від 22.07.2021 у справі № 760/12445/18 (провадження № 61-19302св19) та ін.

Відповідно до ст. 203 ЦК зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

КЦС ВС виснував, що право власності має абсолютний характер, його зміст становлять правомочності

власника з володіння, користування і розпорядження належним йому майном. Забезпечуючи всім власникам рівні умови здійснення своїх прав, держава гарантує власнику захист від порушень його права власності з боку будь-яких осіб.

За загальним правилом власник самостійно розпоряджається своїм майном.

Установивши, що позивач у визначеному законом порядку приватизації житла не набув права власності на спірну квартиру, проте є її законним наймачем (користувачем), взявши до уваги, що договір купівлі-продажу квартири від 15 квітня 2010 року, укладений між ОСОБА_1 і ОСОБА_3, нотаріально не посвідчувався, тобто є нікчемним (у цій частині рішення суду не оскаржується), апеляційний суд дійшов правильного висновку, що укладений між ОСОБА_3 і ОСОБА_2 20 грудня 2017 року договір купівлі-продажу спірної квартири, посвідчений приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Ковальчуком С. П. за реєстровим номером 13605, є недійсним відповідно до ст. 203, 215 ЦК України, оскільки ОСОБА_3 не мав права на його укладення.

Отже, маючи спір такого характеру, слід звернути увагу на всі наявні докази та обрати до звернення з позовною заявою до суду належний спосіб захисту порушеного права.

³ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/102038289.

⁴ Далі за текстом — КЦС ВС.

⁵ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111524328.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ФАКТ ДОСЯГНЕННЯ ДІТЬМИ ПОВНОЛІТТЯ ДО УХВАЛЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ПО СУТІ СПОРУ СТОСОВНО ЗБІЛЬШЕННЯ РОЗМІРУ АЛІМЕНТІВ НА ДИТИНУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог щодо стягнення аліментів до моменту досягнення дітьми повноліття, правової природи такої підстави закриття провадження у справі, як відсутність предмета спору. Ця проблема є дійсно актуальною, оскільки у разі спору між сторонами щодо стягування аліментів на дитину має значення не тільки вік дитини, підстави збільшення/зменшення розміру аліментів, а й з'ясування усіх не врегульованих питань між сторонами спору, що може потребувати розгляду по суті заявлених позовних вимог.

У статті розглянемо такі питання: — виникнення обов'язку батьків щодо утримання дитини до та після досягнення нею повноліття; — підстави збільшення розміру аліментів на дитину; — провадження у справі щодо розміру стягуваних із відповідача аліментів до моменту досягнення дитиною повноліття; — настання наслідків закриття провадження з відсутністю предмета спору.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ст. 51 Конституції України).

Згідно зі ст. 6 Сімейного кодексу України¹ правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.

Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист (ч. 8, 9, 10 ст. 7 СК).

Право на повагу до приватного і сімейного життя закріплене, зокрема, у ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Відповідно до ст. 8 СК, якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками і дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані

цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України², якщо це не суперечить суті сімейних відносин.

У ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними або законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 27 зазначеної Конвенції держава визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку. Батьки чи інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

¹ Далі за текстом — СК.

² Далі за текстом — ЦК.

Статтею 141 СК передбачено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Обов'язок матері, батька утримувати дитину та його виконання регулюється гл. 15 СК. До відносин між батьками і дочкою, сином щодо надання їм утримання застосовуються норми ст. 187, 189 — 192 і 194 — 197 цього Кодексу.

Відповідно до ст. 180 СК батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття.

За змістом п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», відповідно до ст. 192 СК розмір аліментів, визначений судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального чи сімейного стану, погіршенням чи поліпшенням здоров'я когось із них. У новому розмірі аліменти сплачуються із дня набрання рішенням законної сили.

Отримувати підвищений мінімальний розмір аліментів — це безумовне право, визначене законом, яке захищається у судовому порядку саме в інтересах дитини.

Ураховуючи зміст ст. 181, 192 СК, розмір аліментів, визначений рішенням суду, не є незмінним. Отже, у зв'язку зі значним покращенням матеріального становища платника аліментів матір дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів. Значне погіршення матеріального становища батька може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів.

Положеннями ст. 189 Цивільного процесуального кодексу України³ визначено, що завданнями підготовчого провадження є: остаточне *визначення предмета спору* та характеру спірних правовідносин, позовних вимог і складу учасників судового процесу; з'ясування заперечень проти позовних вимог; визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та збирання

відповідних доказів; вирішення відводів; визначення порядку розгляду справи; вчинення інших дій із метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті.

Предмет спору — це об'єкт спірного правовідношення, із приводу якого виник спір. Під предметом позову розуміється певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить ухвалити судові рішення.

Підстави позову — це обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу. Тобто правові підстави позову — це зазначена в позовній заяві нормативно-правова кваліфікація обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Відсутність предмета спору унеможливорює вирішення справи по суті незалежно від обґрунтованості позову, а відповідно і здійснення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб.⁴

Прикладами відсутності предмета спору можуть бути дії сторін чи настання обставин, якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося не врегульованих питань або самими сторонами *врегульовані спірні питання*.

Тобто з цього положення можна зробити висновок, що предмет спору може «зникнути» (припинити своє існування), і якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося не врегульованих питань, то провадження у справі підлягає закриттю з цієї підстави.⁵

Суд *закриває провадження* у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору, якщо предмет спору був відсутній як на час пред'явлення позову, так і на час ухвалення судом першої інстанції судового рішення, за умови, якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося не врегульованих питань.

Підготовче судові провадження — це стадія судового процесу, в якій з'ясовуються предмет спору, позовні вимоги, заперечення на позовні вимоги, склад учасників судового процесу, вирішення відводів, характер спірних правовідносин та інших дій, які будуть основою для правильного і безперешкодного розгляду справи по суті. Інакше кажучи, це важлива складова судочинства, спрямована на створення умов

³ Далі за текстом — ЦПК.

⁴ Сакара Н. Відсутність предмета спору як підстава для закриття провадження у справі: роз'яснення ВС. *Ligazakon*. Судова практика. URL: jurliga.ligazakon.net/news/207454_vdsutnst-predmeta-sporu-yak-pdstava-dlya-zakritya-provazhennya-u-sprav-roz-yasnennya-vs.

⁵ Короєд С. О. Відсутність предмета спору як нова підстава закриття провадження в цивільній справі. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 9. С. 37-42. URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/8.pdf.

для правильного, безперешкодного і своєчасного розгляду справи по суті.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі та закінчується закриттям підготовчого засідання.

Підготовче засідання є формою підготовчого провадження, яка полягає у вчиненні судом та учасниками судового процесу відповідних процесуальних дій.

Підстави для закриття провадження у справі визначені у ст. 255 ЦПК.

Закриття провадження у справі — це форма закінчення розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення у зв'язку з виявленням після порушення провадження у справі обставин, з якими закон пов'язує неможливість судового розгляду справи.

Водночас системний аналіз змісту наведених у ст. 255 ЦПК підстав закриття провадження у справі свідчить, що наведені підстави можуть виникнути або бути виявлені судом у будь-який момент на будь-якій стадії процесу. Причому більшість з обставин можуть як існувати на момент відкриття провадження у справі (але про них суду було не відомо і стає відомо лише після відкриття провадження у справі), так і виникнути (з'явитися) вже після відкриття провадження. Це дає підстави для висновку, що предмет спору може бути або взагалі відсутній на момент відкриття провадження у справі, або зникнути (припинити існування) вже під час розгляду справи. Отже, факт відсутності предмета спору варто розглядати лише станом на момент вирішення питання закриття провадження у справі, а момент його зникнення (припинення) значення мати не повинен.

Отже, провадження у справі має закриватися за п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК незалежно від того, зник предмет спору під час розгляду справи чи його взагалі не існувало на момент відкриття провадження у справі. Більше того, серед підстав відмови у відкритті провадження у справі чи повернення позовної заяви немає такої підстави, як відсутність предмета спору. Встановити відсутність предмета спору можливо лише під час розгляду справи, тому наслідки для обох випадків мають бути єдиними — закриття провадження у справі за п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК.⁶

Правова природа такої підстави *закриття провадження у справі, як відсутність предмета спору*, свід-

чить про те, що зазначена підстава належить до тих обставин, які виникають у процесі розгляду справи, яка була відкрита судом із дотриманням усіх законодавчих вимог, і вказують на недоцільність продовження розгляду справи. Відповідно підстави закриття провадження у справі за своєю правовою природою свідчать про відсутність в особі однієї з передумов реалізації права на звернення до суду, недоцільність продовження розгляду справи або неможливість продовження такого розгляду.

Закриття провадження у справі як цивільний процесуальний інститут тісно пов'язане з такою процесуально-правовою категорією, як передумови реалізації права на звернення до суду, точніше з їхньою відсутністю в особі, яка звертається до суду за судовим захистом. Відсутність в особі передумови реалізації права на судовий захист могла існувати до відкриття провадження у справі (у цьому разі розпочатий судовий процес вважатиметься неправомірним), або ж вони могли відпасти (припинити своє існування) вже у процесі розгляду цивільної справи в суді. У першому випадку звернення особи до суду без наявності таких передумов може розцінюватися як зловживання правом на судовий захист, у другому — про таке зловживання не може йтися.

Оскільки здійснення сторонами до відкриття провадження у справі дії чи настання обставин, якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося неврегульованих питань або самими сторонами врегульовано спірні питання, має розцінюватися саме як відсутність (припинення існування) однієї з передумов реалізації права на звернення за судовим захистом — юридичної зацікавленості. Залежно від того, на якому етапі (стадії) цивільного процесу судом буде встановлено, що предмет спору перестав існувати до моменту звернення особи до суду (відкриття провадження у справі), має бути застосована або норма про відмову у відкритті провадження у справі у зв'язку з тим, що така справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства (п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК), або ж про закриття провадження у справі у зв'язку з тим, що така справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства (п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК).⁷

⁶ Короед С. О. Відсутність предмета спору як нова підстава закриття провадження в цивільній справі. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 9. С. 37-42. URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/8.pdf.

⁷ Воробель У. Б. Закінчення провадження без ухвалення рішення суду в цивільному судочинстві. Дис. за спеціальністю «081 — Право». Львів. 2023. 240 с. URL: lvduvs.edu.ua/documents_pdf/nauka/dorobok_zdobuvachiv/vorobel_d.pdf.

Розглянемо приклад судової практики щодо збільшення розміру аліментів на дітей.

У лютому 2022 р. ОСОБА_1 звернулася до Приморського районного суду м. Одеси (з урахуванням уточненої позовної заяви, поданої 13.06.2022) з позовом до ОСОБА_2 про збільшення розміру аліментів на дітей, в якому просила збільшити розмір аліментів, які стягуються за рішенням суду з відповідача на користь позивача на дітей: ОСОБА_3 та ОСОБА_4 до 25000 грн щомісячно на кожну дитину, починаючи стягнення із дня пред'явлення позову і до досягнення дітьми повноліття.

Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 20.06.2022 прийнято до розгляду та відкрито провадження у справі, постановлено розгляд справи проводити у порядку спрощеного позовного провадження, призначено судові засідання.

20.01.2023 від ОСОБА_2, від імені та в інтересах якого діє представник — адвокат, до суду надійшло клопотання про закриття провадження у справі з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК, мотивоване тим, що на даний момент відсутній предмет спору, оскільки 13.01.2023 діти сторін досягли повноліття, тому обов'язок їх утримувати у батьків припинився. При цьому він зазначив, що за рішенням суду про збільшення аліментів у новому розмірі аліменти сплачуються із дня набрання рішенням законної сили.

У судовому засіданні представник відповідача — адвокат клопотання просила задовольнити.

Представник позивача — адвокат у судовому засіданні проти задоволення клопотання заперечувала, посилаючись на те, що хоча діти й досягли повноліття, проте продовжують навчання.

Суд, заслухавши представників сторін, дослідивши подане клопотання та матеріали справи, встановив таке.

Сторони у справі є батьками ОСОБА_4 та ОСОБА_5, що підтверджується копіями свідоцтв про народження серії НОМЕР_1 та серії НОМЕР_2, виданих Другим відділом реєстрації актів цивільного стану Приморського районного управління юстиції м. Одеси 11.03.2005.

Рішенням Апеляційного суду Одеської області від 19.07.2011 скасовано заочне рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 10.11.2010. Позов ОСОБА_1 задоволено частково, стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 аліменти на утримання дітей

(ОСОБА_4 та ОСОБА_5) по 2000 грн на кожну дитину щомісячно, починаючи з 15.07.2009 до 01.01.2011. У решті позову відмовлено.

Рішенням Апеляційного суду Одеської області від 15.05.2013 скасовано рішення Апеляційного суду Одеської області від 19.07.2011 у частині обмеження строку стягнення аліментів до 01.01.2011. Ухвалено в цій частині нове рішення про стягнення аліментів у вказаній у рішенні сумі за період з 15.07.2009 по 01.01.2011 та з 27.09.2012 по 13.01.2023 з урахуванням фактично сплачених сум. В іншій частині рішення залишено без змін.

13.01.2023 діти сторін (ОСОБА_6 та ОСОБА_5) досягли повноліття.

Суд звертає увагу на те, що пред'явлення до суду вимоги одним із батьків у порядку ст. 192 СК щодо збільшення розміру аліментів на повнолітню доньку/сина (тобто тих, які досягли 18-річного віку) не передбачене нормами чинного законодавства.

Отже, зважаючи на відсутність предмета спору, відсутні підстави для розгляду цієї справи у судовому порядку.

Подібний висновок викладено в ухвалі Верховного Суду від 13.01.2020 у справі № 361/2470/19.⁸

Ураховуючи викладене, відсутність предмета спору унеможливорює вирішення справи по суті незалежно від обґрунтованості позову, а відповідно, і здійснення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб.

При цьому доводи представника позивача про те, що діти сторін, хоча й досягли повноліття, продовжують навчання, не впливають на наявність підстав для закриття провадження у цій справі, оскільки обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання та у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, визначений ст. 199 СК, тому позивач, а також самі дочка, син, які продовжують навчання, не позбавлені права звернутися, за наявності для цього підстав, із позовом до відповідача в порядку ст. 199 СК.

Отже, ураховуючи, що діти сторін (ОСОБА_6 та ОСОБА_5) досягли повноліття, тому вирішення питання щодо збільшення розміру аліментів у порядку ст. 192 СК України є неможливим, провадження у справі підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю предмета спору.

⁸ Ухвала Верховного Суду від 13.01.2020. Справа № 361/2470/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87081861.

Приморський районний суд м. Одеси ухвалив клопотання ОСОБА_2 про закриття провадження у справі задовольнити, а провадження у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про збільшення розміру аліментів на дітей закрити.⁹

ОСОБА_1 звернулася до Одеського апеляційного суду з апеляційною скаргою.

Колегія Одеського апеляційного суду, розглядаючи скаргу, встановила, що, постановляючи ухвалу, місцевий суд виходив із того, що 13.01.2023 діти сторін (ОСОБА_6 та ОСОБА_5) досягли повноліття. При цьому положеннями ст. 192 СК передбачено можливість збільшення розміру аліментів виключно на неповнолітніх дітей, і в новому розмірі аліменти сплачуються із дня набрання рішенням законної сили. За таких обставин суд дійшов обґрунтованого висновку, що вирішення питання щодо збільшення розміру аліментів у порядку ст. 192 СК є неможливим, тому провадження у справі підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю предмета спору.

Колегія Одеського апеляційного суду *не бере до уваги доводи апеляційної скарги позивача та її представників про те, що діти сторін, хоч і досягли повноліття, проте продовжують навчання, потребують додаткових витрат на лікування за станом здоров'я, оскільки предметом цього позову є збільшення розміру аліментів у порядку ст. 192 СК, стягнутих із відповідача на користь позивачки на утримання дітей до досягнення ними повноліття.*

Також не бере до уваги доводи скаржників про те, що згідно з п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК суд може закрити провадження по справі у зв'язку з відсутністю предмету спору, якщо встановить, що предмет спору був відсутній на час пред'явлення позову, оскільки суд закриває провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору, якщо предмет спору був відсутній як на час пред'явлення позову, так і на час ухвалення судом першої інстанції судового рішення.

Зважаючи на наведене вище, колегія суддів доходить висновку про *безпідставність доводів апеляційної скарги, яка не спростовує висновки суду першої інстанції, спрямовані на незгоду із судовим рішенням*

у справі та власним тлумачення норм матеріального і процесуального права.

Доводів, які б спростували законність та обґрунтованість постановленої судом першої інстанції ухвали, апеляційна скарга позивача та його представників *не містить.*

Апеляційний суд постановив апеляційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат, залишити без задоволення.¹⁰

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ¹¹

У серпні 2023 р. ОСОБА_1 подала до Верховного Суду касаційну скаргу на вказані судові рішення, в якій просила їх скасувати й направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Підставою касаційного оскарження зазначених судових рішень заявник визначає порушення судами попередніх інстанцій положень ст. 255 ЦПК, що призвело до помилкового ухвалення оскаржуваних судових рішень.

Касаційна скарга мотивована тим, що на момент звернення позивача до суду із цим позовом діти сторін отримували значно меншу суму аліментів, ніж установленний прожитковий мінімум для дітей відповідного віку.

При розгляді цієї справи суди попередніх інстанцій неправильно застосували положення п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК, не врахувавши, що на час звернення позивача до суду із цим позовом між сторонами існував спір щодо розміру аліментів, розмір яких, на переконання позивача, не відповідає доходам відповідача, і це питання не було урегульоване сторонами під час розгляду справи.

Якщо предмет спору мав місце, але припинив своє існування (зник) після відкриття прав і внаслідок тих чи інших обставин, зокрема у зв'язку з добровільним урегулюванням спору сторонами, виконанням відповідачем заявлених до нього вимог, предмета спору тощо, то провадження у справі не може бути закрито з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК, оскільки вона полягає саме у відсутності предмета спору, а не у припиненні його існування (зникнення).

⁹ Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 24.02.2023. Справа № 522/3680/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109460980.

¹⁰ Постанова Одеського апеляційного суду від 31.07.2023. Справа № 522/3680/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115126798?fbclid=IwAR0l8-1ljOEgeok1GjSJApmRmQc8bXZxkmHuJhJBnH0Gs6zqLF2lWEv2f010.

¹¹ Постанова Верховного Суду від 15.11.2023 у справі № 522/3680/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115126798?fbclid=IwAR0l8-1ljOEgeok1GjSJApmRmQc8bXZxkmHuJhJBnH0Gs6zqLF2lWEv2f010.

Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 24.02.2023¹² провадження у цій справі закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК. Цим вимогам оскаржувани судові рішення не відповідають із таких підстав.

У постанові Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 20.09.2021 у справі № 638/3792/20¹³ (провадження № 61-3438сво21) зроблено висновок, що суд закриває провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору, якщо *предмет спору був відсутній як на час пред'явлення позову, так і на час ухвалення судом першої інстанції судового рішення за умови*, якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося не врегульованих питань. Так, за цією справою, вирішуючи спір, суд першої інстанції належно не дослідив матеріали справи, не врахував викладене, у зв'язку з чим зробив помилковий висновок про закриття провадження у частині вирішення спору про поділ спільного майна подружжя, а саме квартир і машиномісць, що призвело до неправильного вирішення питання та постановлення ухвали, яка перешкоджає подальшому судовому розгляду. Аналогічні по суті висновки містяться в постанові Верховного Суду у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 09.04.2021 у справі № 2-364/12 (провадження № 61-17763св20¹⁴).

У постанові Верховного Суду від 03.05.2018 у справі № 404/251/17¹⁵ міститься висновок про те, що відсутність предмета спору унеможлиблює вирішення справи по суті незалежно від обґрунтованості позову і, відповідно, здійснення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб. При цьому в зазначеній постанові Верховного Суду *відсутній висновок про те, що закриття провадження у справі через відсутність предмета спору можливе лише після відкриття провадження у справі чи якщо предмет спору відсутній під час пред'явлення позову.*

Розглянемо постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2019 у справі № 456/647/18, провадження № 61-2018св19, і постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати

Касаційного цивільного суду від 13.05.2020 у справі № 686/20582/19, провадження № 61-1807св20.

Звертаючись до суду з позовом по справі № 522/3680/22 у лютому 2022 р., позивач ОСОБА_1 вважала, що розмір стягуваних із відповідача ОСОБА_2 аліментів є надто *низьким і не відповідає доходам останнього.*

Це питання не було урегульоване сторонами за час перебування справи у провадженні суду першої інстанції (близько року). Разом із тим на момент подання до суду позову про збільшення розміру аліментів дітям (ОСОБА_3 та ОСОБА_4) виповнилося 17 років, а на час постановлення місцевим судом ухвали про закриття провадження у справі — 18 років.

Поняття «*юридичного спору*» має тлумачитися широко, виходячи з підходу Європейського суду з прав людини до тлумачення поняття «спір про право» (п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод). Зокрема, Європейський суд із прав людини зазначає, що відповідно до духу Конвенції поняття «*спору про право*» має розглядатися не суто технічно, йому слід надавати сутнісного, а не формального значення.

Логічно-граматичне тлумачення словосполучення «*відсутність предмета спору*» в контексті наведеної правової норми (п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК) дає підстави для висновку про те, що *предмет спору має бути відсутній, тобто не існувати на час пред'явлення позову.*

Якщо *предмет спору мав місце, але припинив своє існування* (зник) після відкриття провадження у справі внаслідок тих чи інших обставин, зокрема у зв'язку з добровільним урегулюванням спору сторонами, виконанням відповідачем заявлених до нього вимог, фізичним знищенням предмета спору тощо, то провадження у справі не може бути закрите з наведеної правової підстави, оскільки вона полягає саме у відсутності предмета спору, а не у припиненні його існування (зникненні).

Якщо *предмет спору став відсутнім після відкриття провадження у справі*, то залежно від обставин, що призвели до зникнення такого предмета, і стадії

¹² Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 24.02.2023. Справа № 522/3680/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109460980.

¹³ Постанова Верховного Суду в складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 20.09.2021 у справі № 638/3792/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/99861085.

¹⁴ Постанова Верховного Суду у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 09.04.2021 у справі № 2-364/12. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96281674.

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 03.05.2018 у справі № 404/251/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/89396662.

цивільного процесу, на який він припинив своє існування, *сторони мають цілу низку передбачених законом процесуальних можливостей припинити подальший розгляд справи*, зокрема шляхом залишення позову без розгляду, відмови від позову чи поданих апеляційних або касаційних скарг, визнання позову відповідачем, укладення мирової угоди тощо.

Таким чином, *сам по собі факт досягнення дітьми повноліття до ухвалення судом першої інстанції судового рішення по суті спору не може свідчити про те, що між сторонами був відсутній спір щодо розміру стягуваних на їх користь аліментів на час звернення позивача до суду із цим позовом*, а також на час постановлення судом першої інстанції оскаржуваної ухвали, тому місцевий суд не мав визначених процесуальним законом підстав для закриття провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК.

Таким чином, у справі, яка переглядається, *суди дійшли передчасного висновку про закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору*, не взявши до уваги, що на час відкриття провадження у справі та до моменту досягнення дітьми повноліття між сторонами існував спір щодо розміру стягуваних із відповідача аліментів, тому судам необхідно було з'ясувати, *чи у зв'язку з цим між сторонами не залишилося неврегульованих питань*, і розглянути по суті заявлені позовні вимоги, а у випадку їх необґрунтованості — відмовити в їх задоволенні через безпідставність або недоведеність згідно з вимогами ЦПК.

У справі, що переглядається, внаслідок закриття провадження *залишився невирішеним спір, який стосувався інтересів дітей*.

Таким чином, постановлена судом першої інстанції ухвала про закриття провадження у справі, з якою погодився й апеляційний суд, є *передчасною* та не відповідає вимогами ст. 263 ЦПК щодо законності та обґрунтованості судового рішення, а отже, право позивача на доступ до правосуддя, закріплене у ст. 55 Конституції України і ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, було порушено.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду постановив, що касаційну скаргу ОСОБА_1 слід задовольнити, ухвалу Приморського районного суду м. Одеси від 24.02.2023 і постанову Одеського апеляційного суду від 31.07.2023 скасувати, а справу передати для продовження розгляду до суду першої інстанції.

ВИСНОВКИ

— факт досягнення дітьми повноліття до ухвалення судом судового рішення по суті спору не може свідчити про те, що між сторонами був *відсутній спір* щодо розміру стягуваних на їх користь аліментів на час звернення позивача до суду із цим позовом, і він не вказує на можливість *закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору*;

— суд *закриває провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору*, якщо предмет спору був відсутній як на час пред'явлення позову, так і на час ухвалення судом першої інстанції судового рішення, за умови, якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося неврегульованих питань.

ЗМУШЕНІ ВІЙНОЮ: «ЗЕМЕЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ» ВПО ТА РЕЛОКОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Костянтин Рибалко, голова Комітету земельного та аграрного права при Раді адвокатів Харківської області

Уперше проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) постала перед Україною після російської анексії Криму та розгортання конфлікту на частині території Донбасу, звідки змушені були переселитися приблизно 1,5 млн осіб. Нова, значно потужніша хвиля вимушених переселень, спричинена повномасштабним вторгненням рф. Оскільки воєнні дії тривають, бомбардування населених пунктів продовжуються, а частина захоплених ворогом територій деокупована, чисельність та склад ВПО постійно змінюються.

Станом на середину червня 2023 р. зареєстровано 4 871 807 внутрішніх переселенців. Однак, за оцінками посадовців, реальна чисельність ВПО більша, оскільки близько 2 млн громадян, хоча і зазнали вимушених переселень, проте з різних причин як ВПО не зареєструвалися.

Згідно з оцінками МОМ, станом на червень 2023 року у країні нараховувалося 5,1 млн ВПО (коментарі експертів «Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення» Національного інституту стратегічних досліджень¹).

Повномасштабне вторгнення рф призвело і до необхідності переміщення виробничих потужностей українського бізнесу з зон активних бойових дій у більш безпечні регіони країни. За програмою релокації бізнесу в більш безпечні регіони з початку війни і до кінця вересня 2023 року переїхало 840 підприємств, з яких 667 вже працюють на новому місці.

Підприємства можуть перевезти виробничі потужності з прифронтових територій або зони бойових дій до шістнадцяти регіонів країни. Найбільша частина бізнесів для нового місця роботи обрала Закарпатську та Львівську області — 120 та 199 компаній відповідно. До найбільш затребуваних у підприємців регіонів потрапили також Чернівецька — 78 релокантів та Іва-

но-Франківська області — 70. Найменш затребуваними були Одещина — три підприємства, Житомирщина — шість компаній, та Кіровоградщина — 17, — повідомляє Опендатабот².

Законотворець передбачив в нормах Закону України від 20.10.2014 № 1706 «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»³ та розділі X «Перехідні положення» Земельного кодексу України⁴ певні «земельні можливості» для ВПО та переміщених виробничих потужностей підприємств, про що далі в статті.

ПОНЯТТЯ «ВПО» ТА ПРАВА ЦІЄЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ НА ЗЕМЛЮ ЗА ПРИПИСАМИ ЗАКОНУ № 1706

ВПО — це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити

¹ Див. за посиланням: URL: niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyagy-problemy-ta-sposoby-yikh.

² Див. за посиланням: URL: opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war.

³ Далі за текстом — Закон № 1706.

⁴ Далі за текстом — ЗК.

або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (ст. 1 Закону № 1706).

Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься в офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на вебсайтах зазначених організацій, або якщо щодо таких обставин уповноваженими державними органами прийнято відповідні рішення.

Адресою покинутого місця проживання ВПО в розумінні цього Закону визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення обставин, зазначених у частині першій цієї статті.

Місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують набуття відповідно до законодавства внутрішньо переміщеними особами за місцем їх фактичного перебування прав на земельну ділянку із земель державної власності, а органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень вирішують

питання щодо набуття відповідно до законодавства внутрішньо переміщеними особами за місцем їх фактичного перебування прав на земельну ділянку із земель комунальної власності (п. 8 ч. 8, ч. 9 ст. 11 Закону № 1706).

Так, сільські, селищні, міські ради передають земельні ділянки у власність або у користування із земель комунальної власності відповідних територіальних громад для всіх потреб; районні державні адміністрації на їхній території передають земельні ділянки із земель державної власності, крім випадків, визначених частинами четвертою і восьмою цієї статті, у власність або у користування у межах сіл, селищ, міст районного значення для всіх потреб та за межами населених пунктів, зокрема, для: індивідуального дачного будівництва (ч. 1, п. «в» ч. 3 ст. 122 ЗК).

Розуміючи важливість створення саме умов для проживання внутрішньо переміщених осіб, «найбільший попит» в реалізації права власності таких осіб на земельну ділянку мають земельні ділянки для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) в межах норм безоплатної приватизації у селах — не більше 0,25 гектара, в селищах — не більше 0,15 гектара, в містах — не більше 0,10 гектара; а також для індивідуального дачного будівництва — не більше 0,10 гектара (пп. «г» та «г» ч. 1 ст. 121 ЗК).

ВАЖЛИВО!

Слід зазначити, що таку соціальну категорію, як «ВПО», переважно складають саме громадяни України, що не виключає для них як для громадян України можливість реалізувати свої права на безоплатну передачу у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності також і для (пп. «а» — «в», «д» ч. 1 ст. 121 ЗК):

- ведення фермерського господарства — в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району;
- для ведення особистого селянського господарства — не більше 2,0 гектара;
- для ведення садівництва — не більше 0,12 гектара;
- для будівництва індивідуальних гаражів — не більше 0,01 гектара.

Розмір земельних ділянок, що передаються безоплатно громадянину у власність для ведення особистого селянського господарства, може бути збільшено у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю).

Розмір земельної ділянки, що передається безоплатно громадянину у власність у зв'язку з набуттям ним права власності на жилий будинок, не може бути меншим, ніж максимальний розмір земельної ділянки відповідного цільового призначення, встановлений

частиною першою цієї статті (крім випадків, якщо розмір земельної ділянки, на якій розташований будинок, є меншим) (ч. 2, 3 ст. 121 ЗК).

Процедура приватизації землі (наприклад, для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) та для індивідуального дачного будівництва) шляхом розробки документації із землеустрою — проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки передбачає такі етапи:

- надання дозволу на розробку документації із землеустрою (ч. 6 ст. 118, ч. 1, 3 ст. 122 ЗК);
- розробка документації із землеустрою (Закон України від 22.05.2003 № 858 «Про землеустрій»);
- реєстрація земельної ділянки в Державному земельному кадастрі (ст. 21, 24 Закону України

від 07.07.2011 № 3613 «Про Державний земельний кадастр», пп. 107 — 112 Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051);

— затвердження документації із землеустрою (ч. 9 ст. 118 ЗК);

— реєстрація права власності на земельну ділянку (ст. 125, 126 ЗК). Реєстрація права власності на земельну ділянку здійснюється відповідно до норм Закону України від 01.07.2004 № 1952 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127.

ВАЖЛИВО!

З набранням чинності Законом України від 28.04.2021 № 1423 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» виключені норми, які передбачали погодження документації із землеустрою (проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок), в якому відмовляється у разі невідповідності її положень вимогам законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, документації із землеустрою або містобудівної документації (ст. 186 ЗК) та проведення державної експертизи землеустрою документації, що передбачала оцінку дотримання вимог законодавства та встановлених стандартів, норм і правил при прийнятті проектних рішень (ст. 32 Закону України від 17.06.2004 № 1808 «Про державну експертизу землеустрою документації»).

Під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням таких особливостей, зокрема, безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється. Положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом (п.п. 5 п. 27 розд. X «Перехідні положення» ЗК).

Крім того, в умовах триваючого воєнного стану для розміщення об'єктів для тимчасового проживання ВПО земельні ділянки комунальної власності нада-

ються у постійне користування виконавчим органам сільських, селищних, міських рад. Передача земельних ділянок державної, комунальної власності для таких цілей фізичним, юридичним особам на інших речових правах забороняється.

Розміщення тимчасових споруд, їх комплексів, призначених для життєзабезпечення (тимчасового проживання та обслуговування) ВПО, а також інженерних мереж, необхідних для функціонування таких споруд, може здійснюватися на земельних ділянках усіх категорій земель (крім земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, земель історико-культурного призначення, земель лісгосподарського призначення) без зміни цільового призначення земельної ділянки. Розміщення на зазначених земельних ділянках інших об'єктів здійснюється відповідно до цільового призначення земельних ділянок (п.п. 4 п. 27 розділу X «Перехідні положення» ЗК).

РЕЛОКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ПЕРЕМІЩЕНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В КОРИСТУВАННЯ

Релокація — це перенесення місця фізичного розташування підприємства з місця постійної дислокації повністю або частково задля збереження можливості роботи підприємства та повноцінного його функціонування.

Залежно від сфери діяльності, особливостей виробництва, ринків збуту та інших питань, про які йтиметься згодом, виділяємо декілька **основних видів релокації**:

— **повна релокація** — переміщення усіх виробничих засобів, ресурсів підприємства на нове, безпечне місце;

— **часткова релокація** — перенесення частини виробничих потужностей або певних департаментів

на нове місце. При цьому частина виробничих потужностей і підрозділів залишаються працювати у місці постійного розташування підприємства;

— **змішана релокація** — передбачає відкриття нового підрозділу підприємства та переміщення частини персоналу для роботи у місці релокації. При цьому виробничі потужності продовжують функціонувати за попереднім місцем розташування⁵.

Підпункт 4 п. 27 розд. X «Перехідні положення» ЗК визначає, що передача земельних ділянок державної, комунальної власності в оренду без проведення земельних торгів, крім випадків, визначених частиною другою статті 134 цього Кодексу, допускається також для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій (у тому числі тих, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави).

ВАЖЛИВО!

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 № 83 затверджено Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Пункт 2 постанови передбачає, що міністерства, інші суб'єкти управління об'єктами державної власності систематично переглядають затверджений цією постановою перелік і подають в разі потреби щороку до 10 липня Міністерству економіки обґрунтовані пропозиції щодо кожного об'єкта для прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про внесення до нього змін.

Порядок визначення підприємств, виробничі потужності яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових дій, та осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки державної, комунальної власності для розміщення виробничих потужностей підприємств,

переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, затверджується Кабінетом Міністрів України. Такий порядок повинен передбачати, у тому числі, збирання відомостей, необхідних для розгляду питання про встановлення та зміну цільового призначення земельної ділянки відповідно до підпункту 11 цього пункту.

ВАЖЛИВО!

На сьогодні відповідний порядок Кабінетом Міністрів України так і залишається не затвердженим.

Разом з тим Національним агентством з питань запобігання корупції проведено антикорупційну експертизу проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення підприємств, виробничі потужності яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових дій, та осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки державної, комунальної

власності для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій», за результатами проведення якої підготовлено висновок.

Вказаний висновок містить резюме, в якому вказано, що *встановлення або розширення дискреційних повноважень органу державної влади чи органу місцевого самоврядування або особи, уповноваженої*

⁵ Посібник з релокації підприємств (Покровий план дій підприємства з релокації). URL: golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2022/10/posibnik-z-relokaczi%D1%97-pidpri%D1%94mstv_compressed.pdf.

на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, за відсутності визначення вичерпних випадків, підстав, форм, строків, порядку здійснення таких повноважень, контролю за їх здійсненням та відповідальності за можливі зловживання під час їх здійснення.

Також рекомендовано у проєкті постанови встановити чіткий порядок визначення переліку підприємств, що мають критично важливе значення для функціонування інфраструктури того чи іншого регіону, та порядок черговості надання їм права на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки або визначити критерії, за наявності яких такі підприємства можуть бути віднесені до критично важливих та першочергових⁶.

Перелік осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки державної, комунальної власності для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, а також перелік підприємств, виробничі потужності яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових

дій, визначаються спільним рішенням обласної, Київської міської військової адміністрації, з території якої переміщуються (евакууються) виробничі потужності, та обласної, Київської міської військової адміністрації (а у разі припинення або скасування воєнного стану на відповідній території — обласної, Київської міської державної адміністрації), на територію якої такі потужності переміщуються (евакууються).

ВИСНОВКИ

Триваюча повномасштабна війна, на жаль, поступово наближається до своєї дворічної дати, однак це жодним чином не має змінювати вектор соціального захисту таких категорій громадян, як ВПО, та розвитку таких процесів, як релокація виробничих потужностей підприємств, які стали складовою соціально-економічних процесів у країні в умовах воєнного стану і мають залишатись і надалі пріоритетом, зокрема, в їх підтримці на загальнодержавному рівні, в тому числі і в частині створення умов для реалізації їх земельних можливостей.

⁶ Див. за посиланням: URL: nazk.gov.ua/uk/documents/vysnovok-antykoriupciynoyi-ekspertyzy-proyektu-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrayiny-pro-zatverdzhennya-poryadku-vyznachennya-pidpryyemstv-vyrobnychi-potuzhnosti-yakyh-pidlyagayut-peremishhennyu-evaku/.

ОГЛЯД ПРОЄКТУ

ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО ВПОРЯДКУВАННЯ НАДАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВІДПУСТОК, А ТАКОЖ ІНШИХ ПИТАНЬ» ВІД 27.12.2022 № 8313

Алла Андрушко, адвокат, член Комітету трудового права НААУ

Законодавство України, що регулює питання надання та використання відпусток, а також деяких інших сфер законодавства про працю, потребує модернізації з урахуванням змін його окремих положень, що відбулися в останні роки. На практиці виникає багато ситуацій, коли роботодавці та працівники або їх представники по-різному тлумачать окремі законодавчі норми, що призводить до конфліктних ситуацій і необхідності їх вирішення у судовому порядку. Метою прийняття зазначеного законопроекту є уточнення та осучаснення окремих норм законодавства, що регулюють питання надання та використання відпусток.

Законопроектом доповнюється ст. 67 Кодексу законів про працю України¹ новою частиною такого змісту: «Перенесення вихідних та робочих днів, крім випадків, встановлених цим Кодексом, визнається трудовим та/або колективним договором. У разі відсутності відповідного положення у трудовому та/або колективному договорі перенесення вихідних та робочих днів здійснюється за наказом (розпорядженням) роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником), а в разі відсутності первинної профспілкової організації — з вільно обраними та уповноваженими представниками (представником) працівників». А також доповнено ст. 77(1) КЗпП та викладено її у такій редакції: «Відпустка для підготовки та участі в змаганнях надається працівникам, які беруть участь у всеукраїнських та міжнародних спортивних змаганнях. Тривалість, порядок, умови надання та оплати відпустки для підготовки та участі в спортивних змаганнях визначаються трудовим та/або колективним договором».

Крім цього, у ст. 77(3) КЗпП «Відпустка при народженні дитини» в абзаці першому слова «надається працівникам, а саме» замінено словами «надається не пізніше трьох місяців з дня народження дитини таким працівникам»; пункт 2 доповнено словами «що підтверджується заявою матері дитини та свідоцтвом про народження дитини, в якому зазначена відповідна інформація про батька дитини»; пункт 3 викладено в такій редакції: «(3) одній із таких осіб: бабі або діду, або іншому повнолітньому родичу дитини, які фактично здійснюють догляд за дитиною, мати (батько) якої є одинокою матір'ю (одиноким батьком), на підставі заяви одинокої матері (одинокого батька) дитини».

Також ст. 83 КЗпП після частини першої доповнено новою частиною такого змісту: «Працівникам, призваним на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятим на військову службу за контрактом, за їхнім бажанням та на підставі заяви

¹ Далі за текстом — КЗпП.

виплачується грошова компенсація за всі не використані ними дні щорічної відпустки, а також додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи. Відповідна заява подається не пізніше останнього дня місяця, в якому працівник був увільнений від роботи у зв'язку з призовом на військову службу».

А також у ст. 84 КЗпП у частині другій цифри «15» замінено цифрами «30», а частину четверту викладено в такій редакції: «На час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії проти України, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру працівнику може надаватися відпустка без збереження заробітної плати без обмеження строку, визначеного частиною другою цієї статті. Тривалість такої відпустки визначається угодою сторін». Крім цього, доповнено частиною п'ятою такого змісту: «Час перебування у відпустках, зазначених у частинах другій і четвертій цієї статті, не зараховується до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 Закону України «Про відпустки». У свою чергу частину сьомою статті 252 викладено в такій редакції: «На час профспілкового навчання працівникам, обраним до складу виборних профспілкових органів підприємства, установи, організації, надається додаткова відпустка тривалістю до 6 календарних днів з компенсацією середньої заробітної плати за рахунок профспілкової організації, за рішенням якої працівник направлений на профспілкове навчання».

Законопроектом № 8313 вносяться зміни до ч. 2 ст. 57 Закону України «Про освіту» та ч. 3 ст. 63 Закону України «Про фахову передвищу освіту», зокрема виключається положення щодо збереження за педагогічними і науково-педагогічними працівниками попереднього середнього заробітку у разі проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, або військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період.

До Закону України «Про відпустки» вносяться такі зміни:

1) частину першу статті 5 після слів «нормативно-правовими актами України» доповнено словами: «а також трудовим та/або колективним договором»;

2) статтю 151 виключено;

3) статтю 161 викладено в такій редакції: «Відпустка

для підготовки та участі в змаганнях надається працівникам, які беруть участь у всеукраїнських та міжнародних спортивних змаганнях. Тривалість, порядок, умови надання та оплати відпустки для підготовки та участі в спортивних змаганнях визначаються трудовим та/або колективним договором»;

4) у частині першій статті 191: пункт 2 доповнено словами «що підтверджується заявою матері дитини та свідоцтвом про народження дитини, в якому зазначена відповідна інформація про батька дитини»; пункт 3 викладено в такій редакції: «3) одній із таких осіб: бабі або діду, або іншому повнолітньому родичу дитини, які фактично здійснюють догляд за дитиною, мати (батько) якої є одинокою матір'ю (одиноким батьком), на підставі заяви одинокої матері (одинокого батька) дитини»;

5) статтю 24 після частини першої доповнено новою частиною такого змісту: «Працівникам, призваним на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятим на військову службу за контрактом, за їх бажанням та на підставі заяви виплачується грошова компенсація за всі не використані ними дні щорічної відпустки, а також додаткової відпустки працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи. Відповідна заява подається не пізніше останнього дня місяця, в якому працівник був увільнений від роботи у зв'язку з призовом на військову службу». У зв'язку із цим частини другу — шосту вважати відповідно частинами третьою — сьомою;

6) частину першу статті 25 доповнено пунктом 20 такого змісту: «20) працівникам, які приступили до роботи після звільнення з військової служби у зв'язку із закінченням особливого періоду або оголошенням демобілізації, — тривалістю до 60 календарних днів»;

7) у статті 26: у частині першій цифри «15» замінено цифрами «30»; частину третю викладено в такій редакції: «На час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії проти України, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, визначеного частиною першою цієї

статті. Тривалість такої відпустки визначається угодою сторін»; доповнено частиною четвертою такого змісту: «Час перебування у відпустках, зазначених у частинах першій і третій цієї статті, не зараховується до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 цього Закону».

Крім цього, ч. 7 ст. 41 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» викладено в такій редакції: «На час профспілкового навчання працівникам, обраним до складу виборних профспілкових органів підприємства, установи, організації, надається додаткова відпустка тривалістю до шести календарних днів з компенсацією середньої заробітної плати за рахунок профспілкової організації, за рішенням якої працівник направлений на профспілкове навчання».

Частину 1 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» доповнено абзацом шостим такого змісту: «Період, протягом якого особа перебувала у відпустці без збереження заробітної плати, передбачений п. 20 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про відпустки», включається до страхового стажу».

До Закону України «Про державну службу» внесені такі зміни:

1) пункт 2 частини третьої статті 3 доповнено словами «Голову Національної служби посередництва і примирення та його заступників»;

2) пункт 1 частини першої статті 51 після слів «Автономній Республіці Крим» доповнено словами «Національна служба посередництва і примирення, Секретаріат Національної тристоронньої соціально-економічної ради».

До Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» внесені такі зміни:

1) у статті 12: у частині першій: абзац другий доповнено реченням такого змісту: «За рішенням роботодавця невикористані дні такої відпустки можуть надаватися без збереження заробітної плати»; після абзацу другого доповнено двома новими абзацами такого змісту: «У період дії воєнного стану надання працівнику будь-якого виду відпустки (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відпустки у зв'язку з усиновленням дитини) понад щорічну основну відпустку, передбачену абзацом першим цієї частини, за рішенням роботодавця може здійснюватися без збереження заробітної плати.

Надання невикористаних днів такої відпустки переноситься на період після припинення або скасування воєнного стану. За рішенням роботодавця невикористані дні такої відпустки можуть надаватися без збереження заробітної плати. Положення другого речення абзацу другого та абзацу третього цієї частини не застосовуються до керівних працівників закладів освіти та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників». У зв'язку з цим абзаци третій і четвертий вважати відповідно абзацами п'ятим і шостим; частину другу доповнено словами «робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення)»; частину третю викладено в такій редакції: «3. Протягом періоду дії воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 Закону України «Про відпустки», без зарахування часу перебування у такій відпустці до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку, передбаченого пунктом 4 частини першої статті 9 Закону України «Про відпустки»;

2) пункт 3 розділу «Прикінцеві положення» викладено в такій редакції: «3. Цей Закон діє у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім: другого речення абзацу другого частини першої та третього речення абзацу третього частини першої статті 12 цього Закону, які втрачають чинність з моменту використання днів відпусток, які були перенесені на період після припинення або скасування воєнного стану; частини четвертої статті 13 та статті 15 цього Закону, які втрачають чинність з моменту завершення відшкодування працівникам та роботодавцям грошових сум, втрачених внаслідок збройної агресії проти України».

Зазначеним законопроектом прибираються колізії у законодавстві про працю між нормами Кодексу законів про працю України та іншими актами законодавства. Прийняття законопроекту сприятиме: юридичній визначеності в окремих питаннях надання та використання відпусток, що зменшить адміністративне навантаження на роботодавців, працівників та органи державної влади; передання питань надання окремих видів відпусток на рівень колективно-договірного регулювання.

ЗА СОБОРНІСТЬ

І ДЕРЖАВНІСТЬ: АДВОКАТ СИДІР ГОЛУБОВИЧ НА ЧОЛІ УРЯДУ ЗУНР

(ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ СИДОРА ГОЛУБОВИЧА ТА 105-Ї РІЧНИЦІ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗУНР)

Ірина Василик, адвокат, Керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ, к. іст. н.

2023 році відзначаємо 150-річчя з дня народження адвоката Сидора Голубовича — прем'єр-міністра та міністра фінансів Західно-Української Народної Республіки (далі — ЗУНР). З його ім'ям як адвоката пов'язані гучні судові процеси про вбивство галицького намісника та справа проти студентів. Голубович-політик і державний діяч стояв біля витоків Соборності українських земель та здійснив вагомі кроки у розбудові західно-української державності 105 років тому.

Відомий адвокат, державний і громадський діяч Сидір Голубович народився 6 березня 1873 року в селі Товстенке Гусятинського повіту (нині Чортківський район Тернопільської області) у родині заможних селян. Початкову освіту здобув у народній школі в Копичинцях. Далі навчався у Першій гімназії у Тернополі. У 1893 році вступив на юридичний факультет Львівського університету. Під час навчання був активним у студентському русі, належав до «Академічної громади».

ПОЧАТОК АДВОКАТСЬКОЇ ПРАЦІ

Здобувши освіту, Сидір Голубович отримав ступінь доктора права та розпочав адвокатську практику. Адвокатське стажування відбув у канцелярії Станіслава Чикалюка в Тернополі.

Власну адвокатську канцелярію у Тернополі Сидір Голубович відкрив у 1905 році. Тут працювало кілька секретарів і помічників адвоката. Проходили стажування адвокатські кандидати. У 1908 році Сидір Голубович виступив на гучному судовому процесі як захисник Мирослава Січинського, обвинуваченого у вбивстві галицького намісника Анджея Потоцького. Ця справа мала виразне політичне забарвлення. Преса у вбивстві чиновника звинувачувала увесь український рух. Тому

Сидір Голубович, 1911 р.

оборонці готувалися до процесу особливо ретельно та, окрім С. Голубовича, були залучені найкращі українські адвокати: Теофіл Окуневський, Кость Левицький, Володимир Старосольський. На слуханнях, які розпочалися 30 червня 1908 року, Сидір Голубович застерігав присяжних від поспішного вердикту, закликаючи провести додаткове розслідування та з'ясувати душевний стан підсудного. Незважаючи на всі зусилля українських оборонців, М. Січинського було визнано винним та засуджено до смертної кари.

У 1911 році відбувся ще один політичний процес, в якому Сидір Голубович захищав студентів-українців, які виступили проти заборони польською владою відкриття українського університету у Львові. Учасники протестів, під час яких загинув очільник студентського руху Адам Коцко, були заарештовані. Сидір Голубович виступив оборонцем на цьому процесі, спростовуючи звинувачення владою українських студентів у публічному насильстві.

Канцелярія доктора С. Голубовича стала осередком українського національно-політичного та культурного життя у Тернополі. На ниві громадської праці адвокат проявив себе як редактор часопису «Подільський Голос», що видавався у Тернополі (1904, 1906 — 1907), очолював філію товариства «Просвіта» (1904 — 1914) і осередок товариства «Сокіл» у місті. Сидір Голубович входив до дирекції Крайового союзу кредитового у Львові. Разом з колегами-адвокатами Станіславом Чикалюком, Остапом Підстригачем та священником Володимиром Громницьким Сидір Голубович заснував у Тернополі «Повітове кредитове товариство», завдяки якому селяни отримали доступ до позик для купівлі землі за нижчими відсотками.

ВІД АДВОКАТА ОСОБИ ДО ОБОРОНЦЯ ДЕРЖАВИ

До Першої світової війни Сидір Голубович був членом Української національно-демократичної партії. У 1911 році по округу Козова — Тернопіль — Збараж його обрали депутатом австрійського парламенту, у 1913-му — галицького крайового Сейму від Збаразького повіту. Під час Першої світової війни С. Голубович входив до складу Головної Української Ради та Загальної Української Ради. Протягом 1915 — 1918 років був редактором часопису «Українське слово».

Адвокат Сидір Голубович був серед уповноважених представників, які 18 жовтня 1918 року скликали

у Львові Українську Національну Раду — парламент ЗУНР, а відтак, став одним із чільних діячів ЗУНР.

9 листопада 1918 року було сформовано Державний секретаріат — перший уряд ЗУНР, який очолив відомий адвокат Кость Левицький. Сидора Голубовича було призначено державним секретарем (міністром) судівництва. Усі найважливіші документи ЗУНР, у тому числі «Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської імперії», розроблялися за його участю. Завдяки правничому досвіду міністра С. Голубовича на території ЗУНР було створено судову систему: 12 окружних і 130 повітових судів, а також Найвищий Державний суд.

Сидір Голубович (перший зліва) серед діячів ЗУНР

Наприкінці грудня 1918 року уряд ЗУНР перебував у Тернополі. Унаслідок політичної кризи Кость Левицький подав у відставку з поста прем'єра. 4 січня 1919 року Сидору Голубовичу було доручено сформувати новий уряд. Він офіційно очолив Раду державних секретарів, а також зайняв посаду державного секретаря фінансів, торгівлі та промислу. За майже півроку діяльності С. Голубовичу та його уряду вдалося налагодити державну адміністрацію і забезпечити стабільне функціонування державних інституцій.

Одним із найвагоміших був внесок Сидора Голубовича у проголошення Соборності українських земель 22 січня 1919 року. Він розробив правові підстави

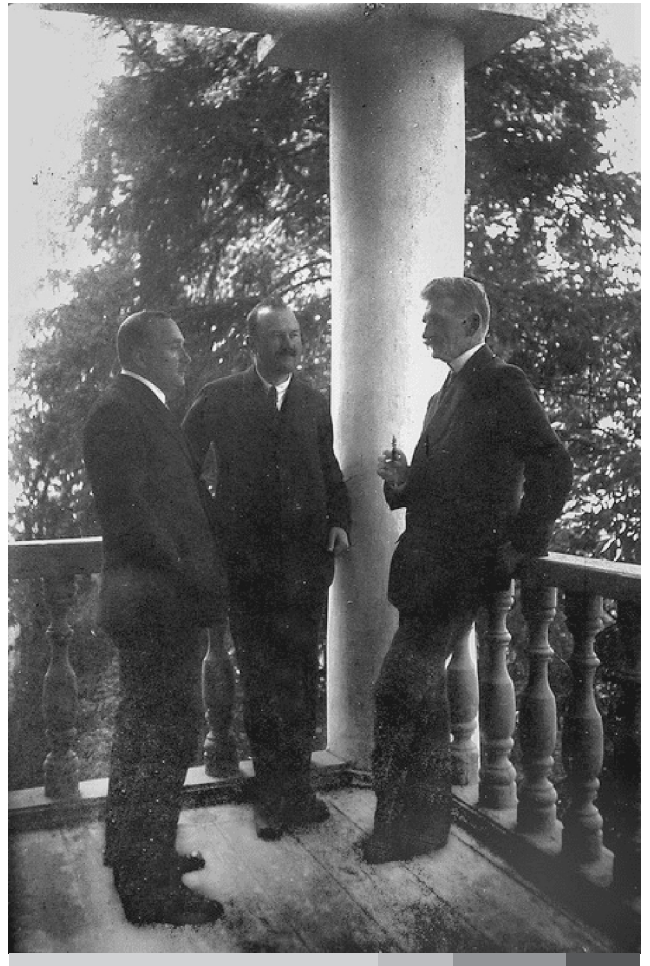
об'єднання ЗУНР і УНР та був присутній на Софійській площі під час проголошення Акта Злуки. На початку вересня 1919 року Сидір Голубович брав участь у перемовинах з урядом УНР у Кам'янці-Подільському.

Улітку 1919 року західноукраїнські землі були окуповані польськими військами. Президент ЗУНР, адвокат Євген Петрушевич, наділений диктаторськими повноваженнями, перевіз уряд до Відня. У листопаді 1919 року сюди переїхав і Сидір Голубович, який отримав посаду Уповноваженого з внутрішніх справ в еміграційному уряді ЗУНР. Також протягом 1919 — 1923 років він був діячем Закордонної Групи Української Національної Ради у Відні.

З еміграції С. Голубович повернувся до Львова. Відкрив адвокатську канцелярію. У 1923 році Сидір Голубович виступив співзасновником Союзу українських адвокатів — першого українського професійного адвокатського об'єднання.

Адвокат С. Голубович не полишив і політичної та громадської діяльності, увійшовши до Української народно-трудової партії. Згодом, він став одним із ініціаторів створення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) — найвпливовішої української політичної партії в Галичині у міжвоєнний період, брав участь у засіданнях Центрального Комітету партії. Після Народного з'їзду у грудні 1926 року припинив політичну активність. Осів у містечку Заложці (сучасна назва Залізці) на Тернопільщині, де продовжив адвокатську діяльність.

Помер Сидір Голубович у 1938 році у Львові, похований на Личаківському цвинтарі. Пам'ять про видатного адвоката, другого прем'єр-міністра ЗУНР увічнена у найменуванні вулиць на його честь у Львові та Тернополі, меморіальній дошці на будинку у Тернополі, де

Лідери ЗУНР адвокати Євген Петрушевич, Сидір Голубович, Степан Витвицький

у листопаді — грудні 1918 року працював уряд ЗУНР, та у ювілейній монеті, яку випустив Національний банк України у 2008 році¹.

¹ Література:

1. Гуцал П. Сидір Голубович: штрихи до політичного портрета // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1999. Вип. 8. С. 53 — 55.
2. Камінська О. Сидір Голубович — голова уряду Західно-Української Народної Республіки (січень — червень 1919 року) // Historical and cultural studies. 2016. Vol. 3. Num.1. P. 43 — 49. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/hcs_2016_3_1_10.
3. Курилишин К. Сидір Голубович / ЗУНР 1918 — 1923. Уряди. Постаті. С. 120 — 125.
4. Якель Р. У вихорі часу. Важкий хрест Сидора Голубовича // Дзеркало тижня. Україна. 2013. 23 лютого. С. 15.